

Усмон Қўчқор

ОФИР КАРВОН

Ишғарлар

Тошкент
Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
1991

Уз
К 97

К $\frac{4702620202-115}{M 352(04)-91}$ 33—90 © Усмон Қўчқор, 1991 й.

ISBN 5-635-00603-5

* * *

Сендан сукут раво,
Мендан сўз лозим.
Тушунмайсан бари бир мени.
Тонгда уйғотади сени овозим,
Бари бир тонгдан ҳам топмайсан маъни.

Ҳарчанд уринсанг-да, эслай олмайсан —
Бу кеча тушингга нималар кирди...
- Фақат ёғмоқдадир боз абри пайсон,
Фақат тонгда кимдир қаттиқ ўкирди.

Бу оғир тушингдан ўнгинггача то —
Тўлганиб, қалтираб, қон ютиб, озиб,
Сен мени,
Сен мени тушунгунингча то —
Сендан сукут раво,
Мендан сўз лозим.

* * *

Карвон... карвон... булут карвони...
Қирлар кифтин силаб ўтгач ел,
Ҳаяжонга кўмиб дунени
Ватан узра ёғиб ётар сел.

Одамларда севинч — жонсарак,
Сабабини билмас ҳеч бири.
Кўпчиб ётган тупроқни босди,
Нари борса, баҳор ёмғири.

Намхуш киприкларнинг қаъридан,
Эй, кўзлари шод кулган Ватан,
Абдулланинг ташбеҳларидан
Хаёл суриб термулган Ватан.

Жондан ортиқ севаман, дея
Ҳар пучмоқда кўкрак кермасман.
Табиатки ишқ берган менга,
Мен ҳеч кимга уни бермасман.

Тириклигим ўзинг-ку, зотан,
Улимим ҳам сенга аталган.
Мен бетимсол муҳаббат билан
Айланаман бир кун Ватанга.

Фурдат қувар, етолмай дилгир,
Етолмайди Хайём сўзига:
Оқибатда мени ҳам кимдир
Ўпиб-ўпиб суртар кўзига.

Юлдузларнинг қуйида тинч,
Армон оғушида беармон,
Одамлардан жонсарак севинч,
Кўкдан ёмғир кутиб ётарман.

Қарвон... қарвон... булут қарвони...
Қирлар кифтин силаб ўтгач ел,
Ҳаяжонга кўмиб дунёни
Ватан узра ёғиб ётар сел.

ИҚРОР

Акиф билан Яшарга

Азизим, бахтиёрим,
Қўнглимнинг тахти ёрим.
Юзингда кўз изи бор,
Сенга ким боқди, ёрим.

Озар баётиларидан

I

Емон сўздан асрай дедим,
Оқ ювиб, оқ тарадим.
Емон кўздан асрай дедим,
Оқ либосга ўрадим
«Азизим, бахтиёрим.
Қўнглимнинг тахти ёрим.
Юзингда кўз изи бор,
Сенга ким боқди, ёрим».
«Тил» не дедим, «дил» дединг,
«Дил» не дедим, «дыл» дединг.
«Маним тилу дилим бир,
Ухлама, гофил», дединг.
«Азизим, бахтиёрим,
Қўнглимнинг тахти ёрим.
Юзингда кўз изи бор,
Сенга ким боқди, ёрим».
Басдир шунча уқубат,
Шунча жабру ситамлар.
Адо бўлур сқибат
Ё олов, ё самандар.
«Азизим, бахтиёрим,
Қўнглимнинг тахти ёрим.
Юзингда кўз изи бор,

Сенга ким боқди, ёрим».
Утиб икки дарёдан,
Утиб буюк денгиздан,
Бир кун сени қучарман,
Сенинг билан тенгсизман.
«Азизим, бахтиёрим,
Кўнглимнинг тахти ярим.
Юзингда кўз изи бор,
Сенга ким боқди, ёрим».

II

Оқчорлоқлар чорлар Хазар устида,
Мунтазир Қуёш ҳам чорлайди порлаб.
Жайхунман, Хазарнинг кўҳна дўстиман,¹
Борурман — тўлқинлар тураркан чорлаб.
Борурман, мақсадим — ҳарир, мусаххир
Ганжа елларига қонмоқ, қотилмоқ.
Муқанна қавмига фарз эрур ахир
Улуғ Баз² қалъасин зиёрат қилмоқ.
Офоқлар оз эмас ҳали очунда,
Сўймоққа қотил бор товондан бошлаб,
Насимий девонин қўлтиқлаб тунда.
Пичирлаб юрибди ҳали ҳам Машраб.
Девлар бор — Авазни йўлда қўрқитган,
Чамбилни босгон бор, бордир бостиргон.
Туяда бепарво Дада Қўрқутга
Гўрўғли саломин элтар Бозиргон.
Минг йиллик орзулар тирик бу юртда,
Юрак чидаб берар, кўзлар кўнади.
Ҳақиқат эртакка эврилур эрта,
Эртага афсона ҳаққа дўнади.

¹ Амударё тарихда икки марта Хазарга сув қуйган.

² Б а з — Бобак ўлдирилган қалъа.

Утмиш-ку ўшадир — биз англагандай,
Туркийча оҳанглар янграб турар лек,
Ғафурнинг ундови жараанглагандай:
«Самад, юр, Нозимни кўриб келайлик».
Келажак ёдига қондай сачраб ман,
Мозийнинг қалбида аламли тугун —
Мен ўша Бозиргон, ўша Машрабман,
Бобурман,
Мен ўзим Жайҳунман бугун.

* * *

Мовий дунёлардан бир насим келур,
Маним бу насимга ҳавасим келур.
Жисмим бунда менинг, руҳим ундадир,
Мовий дунёлардан нафасим келур.

Менинг хотиротим — заминдек қадим,
Ёшим баробардир қуёш ёшига.
Лекин ҳеч бепарво қарай билмадим
Хилқатнинг ҳар битта гулу тошига.

Гуллар ўзлигини англадим, бас,
Тош ҳам тошлигига иқрорми бугун?
Чап кўкракда санчиқ ҳамон босилмас,
Икки қош ўртаси тугундир, тугун.

Тошлар чатнай бошлар, гулларда титроқ,
Сегоҳ оҳангида эсади насим.
Ҳали бу дунёда яшайман узоқ,
Ҳали бу дунёдан қайтмас нафасим.

* * *

Тарих — оғир карвон,
Тинмай йўл босар,

Янгратиб туну кун қўнғироқларин...
Уйқуга кетмоқда манави шаҳар
Учириб энг сўнги жинчироқларин.
Карвон тишда қолиб кетар беаёв,
Соқчилар зўрға кўз очиб пинакдан,
Бу келган дўстмикан
ё босқинчи, ёв,—

Дея тикилишар унга шинакдан.
Шаҳар қопқаларин ёпилган маҳкам,
Карвон термулади
деворга ичкин.

Лекин онҳазратнинг буйругини ҳам
Ушбу салтанатда бузолмас ҳеч ким.
Шаҳар ухлаб ётар тонгга қадар то,
Ороми бузилмас ҳеч битта жоннинг.
Қўнғироқ саси ҳам тинмайди аммо,
Кутишга вақти йўқ карвоннинг.

* * *

Ватан ҳасрати не ҳасрат, жигарлар лахта қон ўлмиш,
Бу қон гоҳи аён ўлмиш, бағирда гоҳ ниҳон ўлмиш.

Муҳожирлар то ўлгунча анинг ҳажринда ёш тўкмиш,
Онадек воҳид эрмиш ул, қиёси йўқ макон ўлмиш.

Ватанда беватан юрган йигитлар мункайиб қолмиш,
Чарос кўзларга ғам чўкмиш, қизил юзлар сомон ўлмиш.

Агар сизга Ватан муҳтож деган бир ҳайқириқ келса,
Сўқир кўзлар очилмишдир, тагин чоллар жавон ўлмиш.

Ватан қўлдан кетар бўлса заминни зилзила тутмиш,
Шаҳидлар тик туриб гўрдан қиёмат бир замон ўлмиш.

Ватан дардига дош бермай асолар хўп эгилмишдир,
Қаноп тортсанг асонинг ҳар бири битта камон ўлмиш.

Қобил ўғлонлари қибла қаён бўлғай— унутмишдир,
Сигинган тошлари чўкмиш, имонли беймон ўлмиш.

Ватан фарзандларин ушбу Ватанда кун-бакун ҳоли
Ёмон ўлмиш, ёмон ўлмиш, ёмон ўлмиш, ёмон ўлмиш.

Фалакда бир чақин эрмиш, ажойиб кун яқин эрмиш,
Ғофил Усмон тушида шундайин ҳикмат аён ўлмиш.

* * *

Нетай, дунёга келдим мен, бу ташрифдан нетар дунё,
Севинчимга, ўкинчимга, не ҳам қилсин, чидар дунё.

Бу дунёнинг фиғонига охир бир кун етолмасман,
Менинг оҳу фиғонимга охир бир кун етар дунё.

Гаҳи мен ноумид эрдим, умид-ла гоҳ қўлим бердим,
Қўлимдан тутгуси ва ё қўлин силтаб кетар дунё.

Бу дунёда хатар йўқдир, озор йўқдир, кадар йўқдир
Дедим то кўрмагунча кўзларингдек серхатар дунё.

Қаю элда, қаю тилда сенга ҳолим баён айлай,
Маним икки жаҳонимни айламиш зер-забар дунё.

У дунёю бу дунё рози бўлмасман магар сендан,
Қарор топтирмасанг ҳақни бу дунёда агар, дунё.

Туғилдикми, бу дунё шарру хайрин бирга тотгаймиз,
Бу ваҳдад жомини энди кўтар, Усмон, кўтар, дунё.

РАУФ ПАРФИ ҒАЗАЛИГА МУҲАММАС

Бошима бошдин-охир бўлмиш насиб ғурбат, гулим,
Дошима тошдин оғир келмиш босиб фирқат, гулим,

Мен хаёлман лоязол, сен бу хаёлдан қайт, гулим,
Не хаёлким, йўқ ҳудуди, бу нечук қисмат, гулим.
Қисматимни нола айлаб сўйласам ҳикмат, гулим.

Тонмадим, маҳшаргача севмоққа журъат айладим,
Кимки тонди севгисидан, тавқи лаънат айладим,
Ҳам дуобад айладим, тан олмадим, рад айладим,
Мен башар зотини шошқин гулга нисбат айладим,
Гул меннинг ҳолимга кулгай, қандайин турбат, гулим.

Гарчи кутмас ёри қотил, бору ўлтир ёнида,
Гўё қодир бош эгиб турмишки тақдир ёнида,
Дўст турур бир ёнида, ағёр турур бир ёнида,
Сарбасар кирдим чаманга юз мақом гирёнида,
Бир мақом титроғида қайғу, гулим, ҳасрат, гулим.

Мен-ку хилқатнинг азал еру осмоничаман,
Ким юрак тимсолиман, қонлар қусиб қон ичаман.
Эътиқоддан айрилиб қолганни кўрдим неча ман,
Ваҳ, гулистон ичра қолдим, бастарин ўлди чаман,
Қўл узатмоққа ва лекин кўрқаман — исмат гулим.

Гоҳи зулматдан тониб ойга бурилди кечалар,
Гоҳи етди тонгга, гоҳ етмай сурилди кечалар,
Исмати олам учун ўлди-тирилди кечалар,
Айдиларким, исматидан айрилибдир нечалар,
Неча гул мадҳини мен айтсам магар туҳмат, гулим.

Маъни топдинг қандайин сен қаю олам мағзидан,
Ким асал топган каби морбоз илоннинг оғзидан,
Қайга қочиб борасан дайр қузғунидан, чуғзидан,
Чорасиз булбулларингнинг тутма, эй гул, бўғзидан
Жони борнинг жонига бу тушгуси хилқат, гулим.

Жоми ишқ заҳҳар экан, заҳҳарни тотдим оқибат,
Ушбу йўлда шам каби ёндиму қотдим оқибат,

Мен-ку Усмон, ишқ учун минг дардга ботдим оқибат,
Юз тубан ерга йиқилдим, ўтга отдим оқибат,
Ўт деди: дўзах Рауф бечора жаннат, гулим.

ТАЛАБАЛАР ШАҲАРЧАСИ

Қайтиш

Ўттизга кирдингми, қирққа — фарқи йўқ.
Бу ерда сенинг кўп изларинг қолган.
«Алвидо!» демоққа тополмай ҳуқуқ,
Орқага термулиб кўзларинг қолган.
Сен мени англайсан, собиқ талаба,
Дардимни мен фақат сенга ёраман.
Фурсатнинг устидан қилиб галаба,
Йигирма ёшимга қайтиб бораман.
Ҳар гал келсам, юрак ёмон ёнадир,
Бунда ишқ ифори, ёшликнинг иси.
Бу — саксон бешинчи ётоқхонадир,
Бу — «Райҳон», униси — «Ёшлик» кафеси.
Манови йўлакда қолган изларим,
Кўмиб ташлай олмас кейинги авлод.
Бу излар...

ҳамшаҳар гўзал қизларим,
Манови тош эмас, мен чеккан фарёд.
Ўша лайлилару ўша мажнунлар,
Ўша жабру жафо, ўша зор-озор.
Ўша — писта, қатиқ сотган хотинлар...
Фақат кенгайибди бу ерда бозор.
Ўша, гўзал қизни судраб кинога,
Такси тўхтатолмай дилхуфтон йигит.
Санъат саройидек олис бинога
Етиб бўлармикан? Ўн беш...
ўн минут...

Ҳой умрим, нафасни ростлайин мен ҳам,
Қўл силтаб турмушга ва...

барчасига.

Сенинг сафларингга қўшилдим, укам,
Қайтдим талабалар шаҳарчасига,

Эрталаб

Ярим соат қолди тўққизга,
Апил-тапил ичиш керак чой.
Қаранг човгум кўтарган қизга,
Қайтди газдан топа олмай жой.
— Ҳой тун бўйи санқиган дайди,
Тур, кечикдик, соатга қара!
Мўмин кўзин очмай сўрайди:
— Қим киради бириңчи пара?
— Сиёсий иқтисод! Ҳой гўра,
Узи недан кўнглинг тўқ сенинг?
— Кўнгил-ку тўқ эмас, қўй, жўра,
Иқтисоддан мазам йўқ менинг...
Домла бир-бир йўқлама қилар,
Ҳар исмга узоқ тўхтайдн.
Дарсхонада пашша урмас пар.
Энг тинч пайт шу — йўқлама пайти.
Ҳатто орқа қатор ҳам тинган,
Боқар оғир қошу қабоққа.
— Асроров?..
— Мўминнинг оёғи синган,
Шўрлик келолмади сабоққа...

Танаффус

Кимдир келса, ким кетиб қолган
Коридорда янграр аския.
Столга ким мук тушиб олган,
Ҳижжалаб кўчирар лекция.
Бошқачароқ қизлар тўдаси,
Гап очилар латта-путтадан,
Қаердадир завторг адаси,

Министр поччаси, ундан каттадан.
Шеър ўқийди шоир Насабий,
Чапак... яна қилишар талаб.
Ҳозир келган Мўмин асабий,
Уртоғини сўкар бўралаб:
— Йўриғингда юрмаслигимни
Эшитгансан неча марта сан!
Ун бўлмаса, турмаслигимни
Билиб, тағин нега... тортасан?!
Ҳар ким тўкиб солар дилини,
Шовқин авжга чиқади, бироқ,
Дарсхонага аҳли илмни
Ҳайдаб киритади қўнғироқ.
Қизлар бирдан қовоғин уйди,
Димоғида минғирлар Маҳфуз:
— Дарс ўн минут бўлиб, кошкийди,
Қирқ беш минут бўлса танаффус...

Навоий сабоғи

Навоийданки мен жиддий сабоқ уқдим,
Бу дунёда қаро недур, не оқ — уқдим.

Кечиб ҳою ҳавасдан, ҳирсу таъмадан,
Илм истаб, Самарқандни қилиб маскан.

Ани шеър сеҳри буткул девона этмиш,
Йигитлик умрини фарзона этмиш.

Юракда дард недур, не айтарин билди,
Ҳиротга оқибат ул қайтарин билди.

Шаҳаншоҳ дўсти этмиш мартаба тортиқ,
Улусни қўйди ул мартабадан ортиқ.

Ҳаловатдин кечибон йўқни бор этди,
Лисонут-туркка ул умрини нисор этди.

Агарчи форсигўй они мазах қилди,
Бу тил имконидин элни огаҳ қилди.

Бугун эрса баёнингда бирор ноқис,
Бу тил ожиз эмасдур, сен ўзинг ожиз.

Тушимда гоҳ элим, гоҳи тилим кўрдим,
Тилимдин нолиган аҳли улум кўрдим.

Сенингдек ожизи илм таҳ-батаҳ бўлса,
Ва Ҳазрат ушбу ҳолданким огаҳ бўлса,

Қи беш юз йилни бир четга суриб келгай,
Навой қабридин бул кун туриб келгай.

Бобур сабоғи

Мадад тиламайман ҳеч кимдан,
Ишонмайман «худолар»имга.
Жирканаман зафарларимдан,
Ўчим бордир хатоларимга.
Ватан! Ватан! Армондир ҳамон,
Елғон! Соғинмадим қовунни.
Салтанатим мендек бедармон,
Мен юрибман тахтга овуниб.
Жанг-жадалдан гарчи ҳормадим,
Ҳинддан таскин тополмасман мен.
Юртга лашкар тортиб бормадим,
Ўз чодирим чополмасман мен.
Қон тўкмакка йўқ менда ройиш,
Бугун сенга дардимни ёрдим.
Истаб юрт-ла сулҳу осойиш
Такрор-такрор элчи юбордим.
Шу салтанат меникидир, бас,
Ўзим мазҳаб, дину фирқаман.

Мен жаҳонгир бобомдан эмас,
Олис авлод, сендан қўрқаман.
Ўлган шердан зўр эрур муш ҳам,
Бул ҳақиқат аён ўзимға.
Хатосин тан олган — мард, болам,
Болам, қора тортма юзимға.
Султон суягини хўрламас,
Султон халқлар дунёга келгай.
Суякларим сурма бўлур, бас,
Икки кўзим сенга тикилгай.
Мустабидлар йўриғи бўлак,
Мен зафардан кўкрак кермасман.
Кўксимдаги тош эмас, юрак,
Ҳар қолипга сиғавермасман.
Йўқ қаламдан бўлак шукуҳим,
Тақдиримнинг мазмуни — ҳижрон.
Сенга қолди охирги ҳукм,
Сенга қолди охирги ижро...

Қодирий сабоғи

Сўз боради «Ўтган кунлар»дан,
«Олис мозий» қонланиб келар.
Кўзларда ёш аччиқ унлардан...
Ва Қодирий жонланиб келар.
«Эрка фидо қилсин деб жонни.
Отабекни бош қилган эдим.
Айбим шулки, Худоёрхонни,
Азизбекни фош қилган эдим.
Мен адолат бўғилган дамлар —
Ёдим журъат тошдек қотганин.
Юсуфбеклар ичида ғамлар,
Исёнларнинг ёниб ётганин.
Мен куйладим аҳду вафодан,
Шакар муҳаббатдан куйладим.
Зайнаб каби бахтиқародан —

Заҳар муҳаббатдан куйладим». Оҳ, бизлар ҳам шундай севсайдик, Ениб-куйиб, келолмай ҳушга... Отабекнинг хати етмайди, Бошқа хатлар тегар Кумушга. — Кумуш, сенга асл хат тегар, Лекин ортиқ қувонма, дилдор, Умум халқда бахт йўқса агар, Шахсий бахтдан сўз очмоқ бекор. Устоз шундоқ ёниб сўзлайди, Урғу бериб ҳар бир маънога. Ортда бир қиз ичдан бўзлайди... Суҳбат кўчиб ўтар Раънога. — Замон қилнчидан томар қон, Халқ кўзида жаҳолат — хобдир. Раънодаги жасорат, исён Ҳатто бугунда ҳам ноёбдир... Дарс тугайди, қайтамиз ҳориб, Тунлар тушимизга киради — Маъруф, маъсум, малул, музтариб Қодирийнинг сўнгги суврати, «Ҳам алам, ҳам қаламим билан Қалом битдим, болам, сен учун. Ҳали гапим кўп эди, болам, Мени қандай тушунсанг тушун...»

Қаҳҳор сабоғи

Ижодкор деган хос мартаба йўқдир, Ижод — қора меҳнат, аёвсиз меҳнат, Истеъдод ижодни тутгувчи ўқдир, Тағин сув-ҳаводек зарур ҳақиқат. Ижодда «лаббай», «хўп бўлади» эмас, Тўртишув, баҳс бўлмоғи лозим. Ижодкор елпаррак эмас ахир, бас, Аввало шахс бўлмоғи лозим.

Елкангни қисганча тепага эмас,
Виждон кўзи билан сен пастга қара.
Тогнинг-ку қорлари бўлмагай абас,
Дарада сув борми, не ҳолда дара?
Парвариш ҳақида бир оғиз гапим:
Истиқболни ўйлаб, ўйлаб иқболни,
Парвариш — бўронда чўнг чинор каби
Асраб қола билмоқ ҳар бир ниҳолни.
Сенга кўп умидли кўзлар тикилган,
Тарбиячи эрсанг, ҳалол, оқил бўл.
«Манови зумраша...» дея дуч келган
Ҳар битта қулоққа чўзаверма қўл.
Кўнглингни тутмагин ёзганингдан тўқ,
Адолат дасти бўл, ҳақнинг қўли бўл.
Ишрат, фароғатлар қули эмас, йўқ,
Меҳнаткаш шу халқнинг кўзи, тили бўл.
Ўзингни аяма, токи имкон бор —
Муттасил ўзинг-ла қилавергин жанг.
Шунда ёзганинга қўнган ҳар ғубор
Учар енгилгина пуфлаб ташласанг...

Охирги сабоқ

Мени кутиб турар мустақил ҳаёт,
Менга шафқат қилмас шафқатсиз дайр.
Хайр, Қашқадарё, хайр, Қўнғирот,
Тайёралар, хайр, қаторлар, хайр.
Лабларимни тишлаб, ночор, билдирмай
Ичимга ютганча кўз ёшларимни,
Ташлаб кетаётган курсдошларимдай,
Ташлаб кетмоқдаман курсдошларимни.
Номаълум келажак жилмайиб зимдан,
Энди ҳолинг қалай, дея тикилди.
Бугун ажраляпман мен дўстларимдан,
Бугун фурсат менга хиёнат қилди.
Беш йил адабиёт нималигини

Устозлар уқтирди, зўр сабоқ олдим.
Англадим коинот нималигини,
Лекин ҳаёт нима?

Англамай қолдим.

Беш йилни жамласам мен ушбу кунда,
Умримнинг суронли долғаларида —
Тўрт йилим ўтибди дорилфунунда.
Бир йилим — Мирзачўл далаларида.
Эндигина англаб етяпман мен
Дунёнинг ҳамон нотугаллигини.
Лекин айтолмасдан кетяпман мен
Сенинг кўзларингнинг гўзаллигини.
Меҳнаткаш ўлкаминг ёмғир, қорида
Беминнат, хокисор ҳаддингни севдим.
Кеч кузнинг намрەза пахтазорида
Эгатга эгилган қаддингни севдим.
Севдим, кўзларингда қадимий баёт
Севгидек тап олмас зўрлик, қулликни.
Дўстлар тимсолида қутлайман, ҳаёт,
Сенга қадам қўйган мустақилликни.

Илтижо

Бу шаҳарча — мисли дарё,
Оқиб ётар муттасил.
Бу — қиз дунё, йигит дунё,
Сўлиш билмас тўрт фасл.
Бир ҳавас, бир армон билан
Соҳилда лол турибман.
Саркаш ғулу, туғён билан
Ҳолу беҳол турибман.
Хотиротим — олис қўшиқ,
Етгил менинг оҳимга —
Олиб кетгил мени қўшиб
Мангу уйғоқ оқимга...

ОЛМА

Қатта боғ ичида
Бир дарахт учида —
Елғиз олма — охирги мева.
Гўё кенг ҳовлининг ғариб кунжида
Беминнат,
 омонат қолган бир бева.
Тошлар отилади,
Тошлар бераҳм,
Олма бўшлиқларга бекор бош урар.
Отилган тош — ваҳм,
Қайтган тош — ваҳм,
Олма япроқларга юзин яширар.
Хўрликми,
Зўрликми —
 истайди жуда
Билмоқни — бир номард
 тош тега қолмай —
Қатта боғ ичида,
Дарахт учида
Елғиз қолган охирги олма.

ИЛОҲИЙ САБОҚ

Еттинчи фалакдан иноят бўлди,
Заминга йўллади фаришталарни:
«Мозийни туш кўрган бандани ўлдир,
Уз мозий боғланган бор ришталарни».
Фаришталар секин заминга қўнди,
Боқсалар, заминда минг-минглаб ришта.
Бир фаришта дарҳол қиличга дўнди,
Қайчига айланди битта фаришта.
Улар бир-бирига бермас эди гал,
Ҳар икки фаришта бир ҳолга ҳайрон:

Нега ришталарни кесгани маҳал
Тизиллаб оқади ришталардан қон?

Фалакдан янградн янги бир фатво:
«Энди пешонадан артингиз терни.
Беҳуда қон тўкиб юргунча сиз то,
Илоҳий забонга чевилинг ерни!»

Нима қилсин энди фаришта шўрлик,
Илоҳий забондан сабоқ бошлади.
Бу сабоқ зўр эди, ҳар битта ерлик
Ўзи ўз риштасин кесиб ташлади.

ДАҲРИЕНА

I

Меърож деганлари шу бўлса агар,
Шу бўлса фалакнинг еттинчи арши,
Бирубор, сен мени ҳисобдан чиқар,
Мен бундайин меърожга қарши.

Фатволарни олиб фалакдан,
Қиларкансан умматни зойил,
Эланмайман мен бу элакда,
Мен қаршиман сенга, Азройил.

Таваллонн, рукуъни суйган,
Малул қолган еру кўк аро,
Қибласини унутиб қўйган —
Мен қаршиман сенга, фуқаро.

Майли, мени қилинг сазойн,
Мен «Аналҳақ» даъвосин дейман.
Мен — бир Машраб каби савдойн,
Мен Насимий каби даҳрийман.

Эрк — дунёда энг муқаддас дин,
 Ҳурлик — дунёдаги олий мазҳабдир.
 Қолган барча динлар шунчаки таскин,
 Қолган барча динлар шунчаки гапдир.

Ким агар ҳур бўлса, тавофга лойиқ,
 Эркини англаган киши худодир.
 Мутелик руҳингни озод қилмас, йўқ,
 Ҳурлик бунга қодир, эрк бунга қодир.

Милён йил хилқатдан худо ахтариб,
 Худосини топмаган халойиқ жимдир...
 Қалбида иштибоҳ, бошин кўтариб
 Ким боқса фалакка — менинг қавмимдир.

Эркингни қўлингдан олмоқ учун, бас,
 Ҳамниша қиличлар қиндан чиққандир...
 Кимки ҳур эмас — ул тақводор эмас,
 Ким эркин йўқотса — диндан чиққандир.

ОДАМ АТО

Бир олманн ё буғдой сабаб,
 Ёки сабаб ўзга бир хато,
 Ширу шарбат жаннатни ташлаб,
 Нечун чиқдинг, ҳой Одам Ато?

Қайга қочма, шулдир қисматинг,
 Шайтон миниб турар елкангда.
 Шоҳ битмишдир кўлкангга сенинг,
 Дум битмишдир сенинг кўлкангга.

Ер заҳмати, Ер машаққати
 Текканида бир кун жонингга,

Қайлардадир қолмай тоқати,
Момо Ҳаво қайтар ёнингга.

Пешонадан артасан терни,
Яшай дейсан сен тўкис бўлиб.
Ағдарасан туну кун ерни,
Эру хотин қўш ҳўкиз бўлиб.

Жаннат қилай дейсан заминни,
Бахт топайин дейсан ўлкангдан...
Шох билан дум тинч қўймас сени,
Шайтон тушмас сенинг елкангдан...

ЕЛҒОН ДУНЁ

Ҳам ерни, ҳам кўкни унутган,
Еру кўкдан топмай тасалли,
Ўзга оламлардан ненидир кутган
Мен бир саркаш, девона-далли.

Мени ҳамма алдайди осон,
Эрмак қилар ёлғон билан чин.
Мени осон алдайди осмон,
Осонгина алдайди замин.

Алдар мени ҳам хўжа, ҳам қул,
Алдар ё кун, алдайди тун ё.
Мени алдайверади нуқул
Риёларга тўла бу дунё.

Дунё менинг ғамимни ейди,
Ҳар ўтрукдан нишонаман мен.
Мен — ҳақиқий дунёман, дейди,
Мен...

Дунёга ишонаман мен.

СЕВГИ

Гулим, келдим соғу саломат,
Бу бир бахтдир ноёб, аломат.
Дунёда бор таъна, маломат
Менга отган тошингга етмас.

Юз ўгирди мендан омадлар,
Кўп экан-ку марддан номардлар.
Қаршингда дол турган қоматлар
Сенинг бир ё қошингга етмас.

Етар менинг фарёдим, волам,
Етар ахир мен чеккан алам,
Йиғлама, ўн саккиз минг олам
Бир томчи кўз ёшингга етмас.

Севги, сенга йўқ асло хатар,
Бошинг аршдан юксалиб кетар,
Дунё менинг бошимга етар,
Лекин сенинг бошингга етмас.

* * *

Дардимни мен қандоқ айтайин, гулим,
Бошимда қиличин қайрар қотилим,
Тилимни тишладим, ярадор тилим,
Бўғзимда хирқираб унларим қолди.

Фаним хотиримни айлади ғорат
Ва етти пуштимни қилди ҳақорат.
Менинг қолган умрим — ўчдан иборат,
Ҳали олинмаган хунларим қолди.

Босриқиб ухлайман босиб қора тер,
Ўзинг мадад бергил, ўзинг имон бер.

Пойимда зўрланган, қарғиш теккан ер,
Бошимда қоп-қора кунларим қолди.

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ

Мен мозийни агар кавласам,
Ноаёнлар бўлади аён.
Ҳой Абдулла, руҳингга қасам,
Чиқаверар меҳробдан чаён.

Дунё эътиқодин йўқотиб,
Азиятга, азобга дўнди.
Сен тикилган ой кетди ботиб,
Сен термулган юлдузлар сўнди.

Ҳар мустабид, ҳар бир қотилга
Дарвозалар ланг-ланг очилар.
Қирқ кун эмас, роса юз йилга
Чилла тутган Юсуфҳожилар.

Ўтмиш сенга беради азоб,
Кўзларинг қадалган абадга.
Келажакка ўзинг чора топ,
Чора топгил бу боди бадга.

Термуласан кўкка, ҳойнаҳой,
Танглайингда тилинг чип қотар.
Бу шум ҳилол, бу касофат ой
Фалак узра қийшайиб ётар.

Кўк ўт олар аччиқ унлардан,
Ёниб ётар аччиқ унларинг.
Оғир... Оғир... Утган кунлардан
Сенинг келаётган кунларинг.

Дунёда ҳақиқат бўлса бир қадар,
Олам кўзёш каби қалқиб турмасди.
Ойни, кавокибин ёмон кўрганлар
Юлдузни бенарвон уриб юрмасди.

Жиндай инсоф бўлса гар хирмончида,
Раият юрмасди оч-наҳор, юпун.
Инсоф бўлганида тегирмончида,
Суллоҳ тегирмондан чиқмасди бутун.

Фалакнинг буржи гар турганда тўғри,
Миробдан бўлмаса агар йўл-йўриқ,
Ҳар қандай каззобу ҳар қандай ўғри
Сувдан чиқмас эди, эҳтимол қуруқ.

Жиндай фарқлансайди хайр ила шарр,
Ғофил бўлмасайди юртнинг мардуми,
Туяни ютганининг оғзидан агар
Чиқиб турса эди туянинг думи.

Ўзим-ўзим бўлай демаса ҳар ким,
Тинглагувчи бўлса мазлумлар арзин.
Башарнинг яраси битарди балким,
Балким битар эди дунёнинг дарзи....

Менинг йўлим чувалиб кетди,
Етиб келолмадим бу дафъа.
Гулим, сени кимлар ранжитди,
Гулим, сени ким қилди хафа?

Мен чақирдим, бермаднинг товуш,
Бу дунёда ахтардим расо —

Оёғимда темирдан ковуш,
Қўлларимда темирдан асо.

Аждаҳолар тортди домига,
Девлар урди бошимга гурзи.
Тушдим гоҳо дўзах комига,
Олиб чиқди сог-омон орзу.

Дунё билан бўлмади ишим,
Йиллар ўтди кўксимни тилиб.
Адо бўлди темир ковушим,
Асом нина бўлди ейилиб...

Ҳузурингга келган кимсага
Термуласан ҳайрон, ичкиб:
«Бемаҳалда келмиш бу нега,
Нега келмиш бунча кечикиб?»

Бу бир шўрлик, сочлари оппоқ,
Қаршингда тиз чўкар жимгина --
Кўзида дард, боз ялангоёқ,
Қалтираган қўлида нина...

САВТУ САЛО

Сен узоқ ухладинг, сен узоқ ётдинг,
Тонгда шивирлайди секин суйғонинг:
— Эй ёр, кўзингизни очинг, тонг отди,
Тарки хоб айлангиз, эй ёр, уйғонинг...

Ажабо, бу қандай масъуд тонготар,
Шуълалар бошингни силайди маъсум.
Кипригинг чилтордай дириллаб ётар,
Лабларингда ўйнар ҳазин табассум.

Тонг отди. Кўзингни оч энди ахир,
Ғафлат деб аталмиш бу нечук бало?

Бу нечук гафлатким, қум каби оғир,
Сени уйғотолмас бу савту сало.

Шу савту салога фарқ эрур диёр,
Шу савту салодир ёнғоқ-куйғонинг:
— Кўзингизни очинг, тонг отди, эй ёр,
Тарки хоб айлангиз, эй ёр, уйғонинг...

* * *

Бу қандай дев ухлаб ётар,
Уйқусида хуррак отар,
Қўл-оёғи ишлаб ётар,
Юкдан яғирдир елкаси?

Бу не махлуқ забтга олган,
Улус даҳшат ичра қолган,
Ҳамма жойга соя солган,
Ўзидан катта кўлкаси?

Оғалари танлаб кетар:
Борса келар, борса хатар.
Кимга қолди, айтинг магар
Борса келмас йўл-йўлкаси?

Ўзида йўқ шоҳнинг изми,
Ул не, ҳар кун бир ҳўкизини
Ва бир соҳибжамол қизни
Ейди демасдан «ё насиб».

Аждаҳодан қочиб борар,
Бир-бирини янчиб борар,
Бор-йўғидан кечиб борар,
Айтинг, бу кимлар ўлкаси?

ГУРУҒЛИНИНГ ИЛК ЖАНГИ

Ушалганда орзулар,
Умидларим унганда —
Қўпганда ҳам маҳшар.
Жангин қилмасдим канда.

Гоҳо жўшдим, гоҳ шошдим,
Жанггоҳ игра адашдим,
Мардонавор савашдим
Ғанимга дуч келганда.

Бўлсам бўлай деб ҳалок,
Жангга кирдим жонҳалак,
Тескари кетди фалак
Энди омад келганда.

Дўстларим қочиб кетди
Кўзимни очиб кетди.
Номард бошимга етди,
Енгилдим мен бу жангда.

Асир тушдим мен дилтанг,
Ҳой ғанимим, аҳвол танг,
Сенинг қўлингда болтанг,
Бошим сенинг кунданганда...

КЕЧИКДИ

Мен сенга эртароқ етмоқ истадим,
Қайгадир бош олиб кетмоқ истадим,
Номингга қўшиқлар битмоқ истадим,
Имконим бўлмади, имкон кечикди.

Бу қийин йўл эди, оғир йўл эди,
Йўлимда ғовларим мўлу кўл эди,

Садоқда ўқларим гарчи мўл эди,
Валекин қўлимда камон кечикди.

Билгисиз томонга интилган эдим,
Покиза имонга интилган эдим,
Оҳ, буюк замонга интилган эдим,
Ё мен кечикдим, ё замон кечикди.

Билмам, табиатга ким рахна солди,
Усаётган тоғлар ўсишдан толди.
Портловчи вулқонлар портламай қолди,
Ё тоғлар, ёинки вулқон кечикди.

Ҳойнаҳой, ҳар гал бой берилди фурсат,
Лоақал сўнгги бор менга йўл кўрсат.
Сенинг кўзларингда кечикди журъат,
Менинг кўзларимда исён кечикди.

Заминни қоплаган қора гард эди.
Бу дард барча дарддан оғир дард эди,
Осмоннинг қулаши ахир шарт эди,
Лекин қуламади, осмон кечикди.

Эрк талаб қилганда қул ҳақ эди, қул,
Хўжаси ҳақ эмас, ул ҳақ эди, ул,
Азалдан шул эркка илҳақ эди ул,
Айблама Усмонни, Усмон кечикди...

* * *

Абадийман мен бу заминда,
Абадийдир кўзларим, тилим.
Мени кимдир кузатар зимдан,
Зимдан қилич қайрар қотилим.

Ярмим савоб, ярмим гуноҳдир,
Тўралганман ғафлу шуурдан.

Бошимда кўк, пойим — тупроқдир,
Ярмим лойдир, тенг ярмим — нурдан.

Кўкка учай десам, ер қўймас,
Ерга кирай десам, қўймас кўк.
Милён йиллик маъбуддирман, бас,
Келиб менинг пойимга тиз чўк.

Хоҳласанг, бор дардларингни айт,
Истасанг, қил менга ибодат.
Кўзларимда йилт этмас ҳайрат,
Юзимда йилт этмас ифода.

Мен йироқман севинчдан, ғамдан,
Уч ўлчовнинг менга дахли йўқ.
Мендан бахтсиз йўқ бу оламда,
Бу оламда мендан бахтли йўқ.

ТЕМИРЧИ

Сандон, босқонлари осмонда,
Тун-кун темир терар темирчи.
Боши дорда, моли талонда!
Темирчининг шўри қури ан.

Болғасини ҳар урганида
Дувва-дувва тўкилар тўпон.
Кўк аталмиш ҳарир пардани
Тешган учқун ўшал тешикда
Қолиб кетар юлдузга дўниб.

Тун-кун темир терар темирчи.
Битта қилич ясар ҳар ойда,
Ой дамидай ўткир бир қилич.
Темирчининг шўри қуриган.

Ҳар оқшомда қуёшнинг бошини
Кесавериб бу шўрлик қилич —
Бир ойга ҳам етар-етмасдан
Адо бўлар, ейилиб кетар.

Янги қилич ясар темирчи,
Дувва-дувва тўкилар тўпон.
Кўзёш каби учган учқунлар
Тушган жойин тешар кўзёшдек,
Кўзёш каби музлаб қолади
Юлдуз бўлиб тушган жойида.

Тун-кун темир терар темирчи,
Болғасининг муҳраси билан.
Боши дорда, моли талонда!
Темирчининг шўри қуриган.

Пастда бошлар ётар қалашиб...
Қалқа-қалқа бу қон ҳалқоби
Темирчининг тизига чиққан.
Қон ҳидидан боши айланар,
Кўзи тинар, қўли тинмайди —
Ҳар ой ясар ойдай бир қилич,
Ойдай қилич ҳеч қонга тўймас.
Ҳар тонг тоғдан мўралаб қуёш
Бош кўтариб чиқмоғин қўймас...
Темирчининг шўри қуриган...

ЛАЗИЗЖОН МАРСИЯСИ

I

Ҳеч кимса ажалдан муҳлат сўрмагай,
Ажал ҳам ҳеч кимнинг сўрмас раъйини.
Мусибат хонадон танлаб юрмагай,
Чақмоқдай куйдирар тушган жойини.

Ҳар қандай жароҳат секин битаркан,
Бор экан ҳар қандай ғамнинг адоғи.
Жигарни ўпқондай тешиб кетаркан
Фарзанднинг ўлими, фарзанднинг доғи.

Бош эгиб келади дўсту биродар,
Тилда на каламу на салом-алик.
Фақат битта сўзга етгай прода:
— Бандалик... Бандалик... Бандалик...

Жавоб бер, худойим, жавоб бергил, ғайб,
Бир қарғанг уч юз йил яшаб юрганда,
Саккиз ёш гўдакда нима эди айб?!
— Бандалик... Бандалик... Бандалик... Банда..

Гарчи бу дунёда мен ҳам фонийман,
Лекин гўдак умри берилса божга,
Бандалик бандангни тўйдирди дейман,
Бир нафас айланиб Мансур Халложга.

Гўдаклар ўлими кексалардан кўп,
Бу бедод фалакнинг бу нечуқ маҳви?
Гулдайин гўдаклар кетмоқда тўп-тўп,
Ҳакимлар саҳвими, ҳокимлар саҳви?

Шаккок дея майли, менга уринг дўқ.
Умрим йўқлик сари елмоқда, ўғлим,
Бугун бандаликка банди эмас, йўқ,
Худо бўлгим келмоқда, ўғлим.

II

Мен сенга тиз чўкдим аввало,
Кўзёш билан дардимни ёздим.
Тупроқ, сенга қилдим тавалло,
Тупроқ, сенга юзимни босдим.

Ота тупроқ деб айтган эдим,
Она тупроқ деган эдим, ҳай.
Ватан тупроқ деб айтган эдим,
Болам тупроқ, деб қандай айтай?

Бор азобни чекканча чекдинг,
Мен ҳам ночор, енгилдим, ўғлим.
Лекин, айтгил, ҳар бир ўзбекнинг
Дарди мендан енгилми, ўғлим.

Мен ҳақ йўлни йитирдим, ўғлим,
Қоришганда ёлғон билан рост —
Боболардан мерос бу ўлим
Бўлар экан фарзанддан мерос.

Дардим зардоб ёшга айланар,
Ениб ётар ичимда оҳим.
Сен фалакка кўз тикиб, магар,
Уйлайсан: не эди гуноҳим?..

Бир кун бориб ҳолинг сўрарман,
Ғофил отанг ғофил қолди, бас.
Мен босриқиб тушлар кўрарман,
Ҳеч ким мени уйғота олмас..

* * *

Муҳаббатнинг азобин кўрдим,
Кўрдим ҳаёт даҳшатларини.
Мавжлар узра ўқиб улгурдим
Ойнинг ҳазин дастхатларини.

Ивиб кетдим не-не ёмғирга,
Не-не қорлар кифтига қўнди.
Бу эзилган, ночор тақдирга
Менинг асов кўзларим кўнди.

Нигоҳимдан уфқ бўлди ғойиб,
Мени ташлаб кетди тоқатлар.
Йилдан-йилга борди кўпайиб
Пешонамга битилган хатлар.

Ташлаб кетди ҳар сафар баҳор,
Ҳар гал ташлаб кетаверди куз.
Ёлғизликка бўлмасдан иқрор,
Яшайвердим мен танҳо, ёлғиз.

Келажакдек йироқдир ўтмиш,
Келажаким ўтмишдек йироқ.
Умид — эрта ё индин битмиш
Ёниб тугаётган шамчироқ.

Ёруғ кун кам экан оламда,
Ёруғ кунни кутиб толдим мен.
Нима илож, андуҳ-аламда
Қора тунни севиб қолдим мен.

Юракдаги бор оташ, шарор
Бораётир тўниб, совушиб.
Ёруғ кунлар сенга бўлсин ёр,
Мен кетурман тунга қовушиб.

* * *

Шоҳлар сенга бермас эркинлик,
Ҳурлик бермас сенга жамият.
Ўзинг ҳурлик сари юргин тик,
Ўз-ўзингга бўлгин ҳамият.

Найза қилгил нигоҳларингни,
Сўзларини қайроқ қилиб юр.
Унут савоб-гуноҳларингни,
Дардларингни байроқ қилиб юр.

Шивирлама сирингни ойга,
Оллоҳ билсин таңо сирингни.
Нақ оломон сиғинган жойга
Бориб тиккил жанг чодирингни.

Узинг навкар, қўрқма зиёда,
Узинг сардор, зўрдан зўр-да сан.
Қуллик деган маҳшар саҳрода
Хурлик деган қайсар ўрдасан.

* * *

Дунёни сен рост деб айтдинг,
Асли дунё рост эмас,
Кўрганинг пасту баландлар
Зинҳор баланду паст эмас,

Дўстларни инкор этганинг,
Ағёрни маҳрам тутганинг,
Кўзда шифо деб суртганинг
На илон, на пўст эмас.

Изсиз йўқолса гар изинг,
Учса фалакдан юлдузинг,
Булдир ўзингнинг ноқисинг,
Тақдирдаги кам-кўст эмас.

Ёлғон токи йўқолмагай,
Дунё қасоссиз қолмагай.
Ёв ёвни ичдан ёллагай,
Ичда ҳамма дўст эмас.

Келгунича рўзи маҳшар,
Жони ёниб, жони қақшар,
Усмонинг кўзида ёшлар —
Оғзин очиб бир сўз демас.

Ғафлатда қолдим мен, кўклам боғига
Бостириб кирмишдир хазон сипоҳи.
Бир чора бормикан ҳижрон доғига,
Ҳамал боғларида сумбула оҳи...

Абадий туюлган эди муҳаббат,
Абадий туюлган эди уйғониш.
Қаердан бостириб келди бу ғафлат,
Ёнишлар абасдир, ёнишлар... ёниш...

Бемаврид хазондан кетмадим қочиб,
Бемаврид хазонга юзма-юз турдим.
Мен сенинг бошингдан тиллолар сочиб,
Пойингдан эгилиб хазон супурдим.

Юракдан қалтираб чиққан атиргул
Тикони бағримга тигдай ботарди.
Бу иплар риштаи ишқ эмас буткул,
Узилган мезондек титраб ётарди.

Бу хазон боғларнинг недир гуноҳи,
Бу шундоқ хазонким, баёни йўқдир.
Ҳамал боғларида сумбула оҳи,
Бу оҳ, бу фарёднинг тамоми йўқдир.

... МИРЗА ТУРИШ

Асқотар деб бир кун очунда,
Бунда ҳамма ғамларни ғамлар.
«Хайрли тун» — деб эмас бунда,
«Алвидо», — деб ухлар одамлар.

Тонгда уйғонишар, кўзда мунг,
Севинчидан ўкинчи кўпроқ.
Гўё дорга осилганларнинг
Узилгандек бўйнидан сиртмоқ.

* * *

Бу диёрнинг қуёши қаттол,
Бунда жаннат бўйи уфурмас.
Олма бўлса, бу ерда ҳатто
Карсиллатиб емоқ куфрмас.

Бу ерларда бемалол ғамнинг
Дийдорига тўймоқлик мумкин.
Ярасига ҳар бир одамнинг
Қирқ пуд пахта қўймоқлик мумкин.

Бу ер ростдан ҳам Ватан бўлса,
Ажратолмай ёлғондан ҳақни,
Гар қирилиб кетмаган бўлса,
Севмоқ мумкин бу ерда халқни.

* * *

*Чингиз Айтматовнинг «Қиёмат»
романига*

Мўйинқум бағрида ухлайди насим,
Юлдузлар кўзини ёшлаб ухлайди.
Ҳеч кимга ишонмас бўри боласин,
Боласин тишида тишлаб ухлайди.

Тунда ўрмалайди бир қора шарпа,
Хаёли — қотиллик, фикру ўйи — қасд.
Имон-эътиқодга янги бир зарба,
Инсон боласига янги суиқасд.

Ухлар Едигейнинг гўзал диёри —
Тоғлари қоплонлик, боғи товуслик.

Секин шамойилга кириб боради
Зардуштий давридан қолган ёвузлик.

Оламга бир бедор ҳайқириқ вожиб,
Садоси еттинчи фалакка етсин.
Саҳролар силкинсин уйқуси қочиб,
Бўрилар, қоплонлар уйғониб кетсин.

Бу қора ўрадай узун бир тундир,
Ҳар қандай овозни юборар ютиб.
Фақат ёвузликнинг дасти узундир,
Бошингда турибди болтасин тутиб.

Энди ёвузлик ҳам қув тортган, айёр,
Қурбонликка ҳар хил жонзот сўрмайди.
Мана, ёвузликнинг болтаси тайёр,
Энди у одамзот бошин сўрайди.

Субҳи содиқ томон узанган қўлинг,
Уфққа тикиласан парншон, ғариб.
«Бир бошга бир ўлим...
Йўқ ўзга йўлим...»
Чиқасан

бошингни кўтариб...

* * *

Қулаб тушди заминга осмон,
Қирлар, адирларни босиб қолди у.
Тоғларни текислаб қўйди беомон,
Минглаб фақирларни босиб қолди у.

«Мен осмонга устун» деб юрган
Кимсаларнинг бари соғ қолди.
Қулаб тушган оғир осмонни
Тешиб чиқди уларнинг боши...

ТОШЛАР

Туркум

1

ВАЗНСИЗ ТОШЛАР

Бу тошлар, билмайман,
Парқуми, парми,
Тупрөққа залворли
Чўкиб ётмайди.
Уларнинг вазни йўқ,
Чунки уларни
Осмон итармайди,
Замин тортмайди.
Бу тошлар
Қаерга урилса агар
Орқага қайтади сассиз,
Садосиз.
Бу тошлар ҳам бошга,
Ҳам ғашга тегар,
Бу тошлар саноқсиз,
Чексиз, адосиз...
Уларга дахлсиз
Ерлар, Қуёшлар,
Чексиз самовотда
Дайдиб кетади.
Бошқа фазолардан келган
Бу тошлар,
Бошқа фазоларга
Қайтиб кетади.

СУВ ОСТИ ТОШЛАРИ

Бу тошлар

оқимда кетмас тентираб,
Қурвақасаллалар қуёшдан тўсган
Уларнинг кўксига

оёгин тираб

Сувўтлар гуллаган,

йўсинлар ўсган.

Уларнинг ўтмиши —

ҳув олис чўққи,

Бу тошлар тошқини,

селни кўргандир.

Бу тошларнинг кўнгли

шул боис тўққи,

Улар

буюк вазминликни ўрганди.

Кўпиклар кўпирар

фурсатга менгзар

Бу шошқин оқимнинг ҳаракатидан.

Кузатиб ётади бу тошлар

Сангзор —

Улуғ Осойишлар мамлакатидан.

Қуёш фалак узра турса-да балқиб,

Бу тошларга унинг

тафти етмайди.

Тош — тошда,

пўкакдек чиқмайди қалқиб,

Шўртанг денгизларга оқиб кетмайди.

КУТАЕТГАН ТОШ

Қондан тўйиб, қирондан тўйиб,

Якунларкан сафарларини —

Ездилар тош бағрига ўйиб
Султонлар ўз зафарларини.

Не юртларда йигитларини
Мустабидлар ташлаб кетдилар.
Улгурсалар, шаҳидларини
Кўмиб, устин тошлаб кетдилар.

Йироқларда ота унутди,
Тинди она кўзидаги ёш.
Келинчаклар эр қилиб кетди,
Бироқ кутди,
кутаверди тош.

Тош мўъжиза кутди очунда,
Чўкаверди тупроққа ҳориб.
Бирон ботир бу даҳри дунда
Чиқолмади қабрини ёриб.

Топилмади замоннинг марди,
Ҳар бир тошга йиғлаб чопди халқ.
Вужудига сиғмади дарди —
Ёрилтошни ўйлаб топди халқ.

Бошинг тошдан бўлсин дедилар,
Зарбу ҳарбдан омон чиқди бош.
Сабринг тошдан бўлсин дедилар,
Бу гапга ҳам кўнаверди тош.

Мозийдан гап очилган замон
Оломон тош узра қалашди.
Тарих деб талашди оломон,
Шон талашди, унвон талашди.

Қимлар тошга бериб ётди тўш,
Қимлар йиғлаб бош урди тошга...

Эртага қолдирманг, гуноҳ бўлади,
 Енмоқчи экансиз —
 Сиз бугун ёнинг.
 Бурала-бурала секин тўлади
 Кўксимга тутуни қадим дунёнинг.
 Дунё тутаб ётар, тутунларидан
 Мундоқ қараб бўлмас кўзларни очиб.
 Дунёнинг қоп-қора бу тунларидан
 Кўкка кетолмайсиз бари бир қочиб.
 Тонгларда руҳингиз ланж бўлса агар,
 Босин оғир туш — ёсуман атанг.
 Саҳар шаҳар узра муаллақ заҳар,
 Хоҳ сиз рутубат денг, хоҳ туман атанг.
 Дунёнинг тутунин, дунёнинг гардин
 Шундоқ деразадан кўриб турасиз.
 Бу шўрлик заминнинг қоп-қора дардин
 Ютасиз, елкада олиб юрасиз.
 Шамоллар, бўронлар ҳайдаб кетолмас,
 Тутуни шу қадар қуюқ дунёнинг.
 Гурлаган гулханлар ҳайдар уни, бас,
 Енмоқчи экансиз —
 Сиз бугун ёнинг.

УЗАТИЛГАН ҚИЗ ҚУШИҒИ

Қадимий оҳангларда

Ювош-ювош ботар қуёш,
 Уюр-уюр булут келур.
 Малул-малул эсади ел,
 Оғир-оғир ёғар ёмғир.
 Ажиб замона бўлди,
 Тўю тўёна бўлди.
 Кеча қадрдон уйим

Бугун бегона бўлди.
Қаттиқ тугун толе ўзи,
Эшилмайди ҳеч қачон.
Араванинг қўша изи
Қўшилмайди ҳеч қачон.
Ёр қани, ёр-ёр қани,
Айтгали мадор қани.
Қундузи тинди кўзим,
Дўст қани, ағёр қани?
Йўллар гўё оқар дарё,
Қайга оқар — айтмайди.
Оқар дарё йўллар гўё —
Орқасига қайтмайди.
Бевафо очун ётар,
Сочилиб сочим ётар.
Билмай кимга ботишин,
Қинда пичоқ жим ётар.
Ювош-ювош ботар қуёш,
Уюр-уюр булут келур.
Малул-малул эсади ел,
Оғир-оғир ёғар ёмғир.

БАҲОРДА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Бахт олдинда, тўхтама, югур,
Чопаверсанг бир кун етарсан.
Аммо секин кўзларингдан нур,
Тиздан мадор кетса, нетарсан?

Ўн гулидан бири очилмай
Қўлларимдан кетган ўн гулим,
Ишқ бир тугун — қолди ечилмай,
Кўнди кўнглим, сен ҳам кўн, гулим.

Жунжиккан куз қуёшларида
Табиатдан баҳор сўрган — сен.

Тун бўйи Мағрибу Машриқни кезиб,
Машриқдан сабуҳий шарпалар сезиб,
Оқибат қушуйқу Машриқдан безиб,
Қора ғафлат мисол Мағрибга боқди,
Тун оғди,
Машриқдан Мағрибга оғди.

* * *

Сен турган қирғоққа ёйилди баҳор,
Майсалар, дарахтлар қуёшга қўнди.
Мен турган қирғоқда ҳамон ёғар қор,
Сувларим қатма-қат музларга дўнди.

Сен турган қирғоқда шўх-шодон еллар
Ҳарир рўмолингни тортиб ўйнайди.
Мен турган қирғоқда бўрон увиллар,
Кўз очгани қора совуқ қўймайди.

Сен турган қирғоқнинг осмони тиниқ,
Қушлари озод ва бахтиёр учар,
Менинг қушларимнинг ранг-рўйи синиқ,
Мен турган қирғоқнинг иқлими ўжар.

Сен турган қирғоқда ўйнар қулунлар,
Сурувлар сувлоққа тушиб келади.
Мен турган қирғоқда қора қуюнлар
Жамийки жонзотни қувиб елади.

Жунжикиб турибман, юрагим вайрон,
Суқланиб боқаман сен турган ёққа.
Кечув-кўприги йўқ бу қандай дарё,
Сузиб ўтолмайман ўшал қирғоққа.

* * *

Сунбула сойидай кечмоқда умр,
Дўллари, селлари ҳамалда қолган.

Қалб энди қафасни бузолмас ахир,
Қалб энди беимкон —қафасда қолган.
Най саси келади олис бир жойдан,
Хотира сингари ҳазин, дилошуб.
Интиҳом қасрда, нбтидом қайдан.
Қайдан келяпман ой ошиб,

Йил ошиб?

Ўттиз йил беҳуда важлар сабаб, бас,
Қаерда, кимларга, нега эгилдим?
Нега мен издиҳом олдида эмас,
Қоронғу хилватдан халққа тикилдим?
Кўксимга, бахтлиман, деб урдим муштлар,
То ҳамон кўкрагим, жоним оғрийди.
Ул агар меники бўлмаса, дўстлар,
Қимнинг жони эди, қимнинг бағрийди?
Оҳ, энди ўйласам...

бундоқ янглишим

Осонми...

Кечалар кўзим ёшланди.

Халқим, сени таниш, сени англашим —

Ўзимни англашдан бошланди.

Бахтингдан бахтлиман, дардингдан магар

Оламни бузмасман ўкрагим билан.

Тўсаман сен томон пайкон отсалар

Бугун моматалоқ кўкрагим билан...

ШИФОХОНАДА

Кўзлар суюнмоқда. Кўзлар суймоқда
Деразадан тушган бир қатим нурни.
Вужуд (гар шу вужуд бўлса) туймоқда
Ердан қуёшгача бўлган сурурни.

Ҳаёт қайдан кирди? Эшик берк эди,
Ажал чиқиб кетди қаёқдан?

Шайтон васвасаси қўрқиб беркинди
Заминга босилган ҳолсиз оёқдан.

Риҳлат рўёлари, чекининг нари,
Улим ўткинчидир, ҳаёт устувор...
Ҳол сўргани келганлар сари
Узи чиқиб боради бемор.

* * *

Умрида рўшнолик кўрмаган одам,
Ҳадеб тегаверган манглайи тошга.
Шунданми, гоҳида қўрқоқ жуда ҳам,
Гоҳо тажангликда ҳаддидан ошгай.

«Ҳаммангдан қўл ювдим» — энг оддий гапи,
Қим кўрса, уйига физиллаб қолган.
Тўйга ё азага кетишмас айтиб,
Барчанинг юраги безиллаб қолган.

Унинг ҳам тоби йўқ одамлар билан,
Қатта давраларга сиғмайди...
Ҳаммомпиш ўйнайди болалар билан,
Уларга термулиб...

юм-юм йиғлайди.

ТУШОВ УЗГАН ОТ

Кенг яйловда ўтлар эди от,
Бир қичқириқ оромин бузди.
Оёғини кўтарди азот,
Шиддат билан тушовни узди.
Чўлон сапчиб турди ўрнидан,
Қани отга келолса яқин!
Пишқирди — ўт чиқди бурнидан,
Туёғидан чақнади чақин.

Сарбастликнинг сармаст дунёси
Оғушига олар экан, от —
Фирот деган номга муносиб —
Елкасидан чиқарди қанот.
Бул заминнинг шовқин-сурони
Чангларида қолди улоқиб.
Хамир каби оғир ҳавони
Кесиб борар ханжар қулоғи.
Бу Гўрўғли экан-ку ва ё
Бу-ку ҳали ёш бола — Аваз —
Энди отни ортига ҳатто
Жуманбулбул қайтара олмас.
Қамчи заҳри йўқдир жонида,
Зарбу ҳарбдан холидир жони.
Уйғонганди унинг қонида
Юлдузларнинг нурли бўрони.
Қолди сайис жабдуғи билан,
Отжаллобнинг қўлида чақа.
Улоқчининг қўлида — юган,
Тақачининг қўлида — тақа.
Термулишар фалакка бот-бот,
Бот-бот кўкда бир от кишнайди —
Қаҳқашонга чиқиб кетган от...
Энди ерга қайтиб тушмайди.

ТОҒ

Водийга бир фикр айтмоқлик учун
Тоғлар оқартирди минг йил сочини.
Бироқ айтолмади, етмади кучи,
Тоғларнинг ғор оғзи қолди очилиб.

Водийда қуюнлар баттар қутуриб
Найсон гулларига қиларкан ҳужум,
Анҳорлар бўйида чордона қуриб,
Бу не қисмат, дея фол очди гужум.

Еприлиб келаркан қора уюрлар,
Тутди елкасини шу тоғлар — тўсди.
Ҳар сафар бемурод қолди ғажурлар,
Дарахтлар гуллади, гиёҳлар ўсди.

Ифори фалакка етди боғларнинг,
Мевалар юлдуздай ётар сочилиб.
Тоғларнинг,
Бошлари оппоқ тоғларнинг
Турибди то ҳамон оғзи очилиб.

* * *

Ҳамал тоғларида бўтана сойлар
Асад боғларига бориб тингайдир.
Бесабр эй банда, асадни пойла,
Бу тор юрагингни бир оз кенгайтир.

Ким улар — мозийни минг ранга бўяб,
Нопок оёғи-ла тўрга чиққанлар?
Қолиб кетдим буткул сояда, дея
Асрий чинорларни йиққанлар?

Ким улар — соҳилда яланғоч туриб,
Дуч келган кимсага лой чаплаганлар?
Оқибат бу қизғин майдонга кириб,
Чопгани от тугул той топмаганлар.

Ким улар — минг йиллик қабри ковлаб
Қуруқ устихонни дорга осганлар?
Бенажот бобосин уйдан қувлаб,
Бенлож отасин дорга осганлар?

Аста тинди-ку бу даврон базми,
Ўтар қасирғалар, ўтар долғалар...
Асад боғларида дарахтлар вазмин,
Асад боғларида ўсар болалар.

ИБТИДОДАН ҚОЛГАН ҚУШИҚ

Ваҳшийликдан толди тасаввур,
Йўлбарслардан, мамонтдан безди.
Мағорага кирди мусаввир,
Форга оҳу расмини чизди.

Туёқлари тир мисол, ёҳу,
Ҳуркак ҳисдан қулоқлари динг,
Бу ибтидо таъқибдан, оҳу,
Сен қайларга қочмоқчи бўлдинг?

Қувлаб келар ортингдан тўда,
Тошнайзалар бош узра учар.
Замонларким, ҳуда-беҳуда
Оҳу қочар, телбариб қочар.

Қувган толмас, қочган ҳам толмас,
Кўкка учар ўқдай зорлари.
Оҳу қочар, асраб қололмас
Асрларнинг тўқайзорлари.

Отлар, итлар, йигитлар қувлар,
Нафас ростлагани имкон йўқ.
Таъқиб, Тазйиқ, Таъкидлар қувлар,
Битта жонга қиттай макон йўқ.

Адирлардан қочади тоққа,
Ногоҳ... Оҳу нега тўхтади?
Оёғини михлар қулоққа
Баҳромшоҳнинг отган ўқлари.

Оҳу, йиқилмагин, сен ғолиб,
Йўқса тириклайин сўярлар.
Гўзал калла суягинг олиб
Пештоқларга илиб қўярлар.

Сен замондан омонлик тилан,
Гарчи у ҳам беомон, оҳу.
Икки бутун оёғинг билан
Чопавергин мен томон, оҳу.

Сенинг ғордан чиққанинг бахтдир,
Зах, моғордан чиққанинг бахтдир.
Мусаввирнинг хаёли бўлиб,
Қон, хунхордан чиққанинг бахтдир.

Йиқилмаган, ўзим суяйман,
Эй бепаноҳ паноҳим менинг.
Қуйман,
 кўйларингда қуяй ман,
Оҳугинам,
 оҳ...
 оҳим менинг.

РУҲИДАН АЖРАГАН ОДАМ

Унутасан, бўлмагай такрор —
Кўрганларинг ўнгми, тушингми?
Унутасан бошингда чаппор
Уриб учган оппоқ қушингни.
Осмонларинг қорайиб борар,
Кўзларингни қоплайди туман.
Руҳинг аста торайиб борар
Ва тенглашар вужудинг билан.
Кеча-кундуз ўлиб-тирилиб
Вужудингни айлайсан таъмин.
Оққушларинг кетар қирлиб,
Қолар қушдан ажраган замин.
Унут бўлар ёввойи парвоз,
Кўниктирар хонаки ҳаёт.
Фақат кўкдан илоҳий овоз
Оғушига чорлайди бот-бот.

Сен — руҳидан ажраган одам,
Битта нонга оч қорнинг тўқдир.
Осмонларга боқасан пурғам,
Учай десанг, қанотинг йўқдир.

* * *

Беҳуда ваҳмда ўртанма, бағир,
Яшашга ҳақлидир зарраю кабир.
Йўқ, бу дарахт эмас, одам-ку, ахир,
Ёппа каллакланмоқ тутларга қолсин.

Бул бани башарга бахт эрур вожиб,
Икки бошли аждар келса ўт сочиб,
Ожизлар кетмасин тоғ-тошга қочиб,
Чавақларни ютмоқ китларга қолсин.

Гарчи чексиз эрур имконинг сенинг,
Лекин чексиз эмас осмонинг сенинг,
Инсондир бошараф унвонинг сенинг,
Бир-бирин ғижимоқ итларга қолсин.

Буюк хатарлардан толгувчи дунё,
Ҳар гал омон чиқа олгувчи дунё,
Қуёшга умидвор қолгувчи дунё —
Имон, эътиқоди бутларга қолсин.

УТАЕТГАН КҮН

Чўққига юксалган одам мисоли
Чошгоҳдан пешинга етиб келади.
Биздан ҳол сўрашга қолмай мажоли,
Дамини ичига ютиб келади.

Ийманган бир фақир, тортинчоқ банда,
Биз билан қўшилиб қилмас тамадди.

Бизлар қаддимизни кериб юрганда,
Утаётган куннинг эгилар қадди.

Утаётган куннинг қовоғи солиқ,
На ўз удуми, на анъанаси бор.
Оталар сингари вазмину босиқ,
На бир гинаси бор, на таънаси бор.

Фурсатнинг қулидир, вақтнинг асири,
Ҳеч нарса кутмайди ўтаётган кун.
Утиб боришидан қайғурмас сира,
Қайғурса, қайғурар фақат биз учун.

Туннинг тобут каби оғир залвори
Елкага тушганда, тўзиб қоламиз.
Секин чўзиламиз тўшакка ҳориб,
Куннинг ўтганини сезиб қоламиз.

Тун бўйи юлдузлар йиғлаб чиқадир,
Шуълалар тўкилиб ётади ойдан.
Бу қора ҳасратнинг боиси надир,
Қалбдаги бу қайғу, бу қадар қайдан?!

Қандоқ ўтказасан энди бу тунни,
Бу тунда кўзингдан уйқулар йитар...
Шунчаки чўзилиб ётмайсан, сени
Утаётган куннинг ғами йиқитар.

* * *

Бу фаслдан қочмаган бекор,
Бу фаслга додинг етмайди.
Пешонангга ёзилган баҳор,
Баҳор сени ташлаб кетмайди.

Тўлиб кетар боғларга хониш,
Осмон топиб олар офтобни.

Атрофингда Буюк уйғониш,
Кўзларингдан қувади хобни.

Сен излайсан бир ҳамдард — яқин,
Қайга олиб кетмасин йўллар,
Чақнайверар бошингда чақин,
Потраб чиқар пойингдан гуллар.

Бу фаслдан қочмагин зинҳор,
Бу фаслга додинг етмайди.
Пешонангга ёзилган баҳор,
Баҳор сени ташлаб кетмайди.

* * *

Беҳудага қоврилманг ўтда,
Чекаверманг беҳуда андуҳ.
• Руҳ ёвуздир фақат вужудда,
Эзгулашар тандан озод руҳ.

Руҳга фарқсиз замону макон,
Ойнинг маънос нурларин миниб,
Мозийлардан келар сиз томон,
Чирқираб, ранг-рўйлари синиб.

Деразага қўнади секин,
Ҳар шарпадан қўрқиб туради.
Гапиргани тили йўқ, лекин
Дилингизни уқиб туради.

Саҳаргача тинглар сиздан роз,
Кузатади сизни беҳато.
Қўноқда толиғ маддоҳи — хўроз
«Қув, уни қув!» демагунча то...

Вужуд деган худбин қўрғонда
Қолиб кетманг ёвуз, муттаҳам.
Ой нурлари кезган жаҳонда
Эрк беринг ўз руҳингизга ҳам.

ҚЎРҚУВ

Бир буюк қўрқув бор унинг ичинда,
Кўзанинг ичига қамалгандек дев.
«Бундан нафрат қил!»— деб айтолмас чиндан,
Чиндан айтолмайди: «Севгил буни, сев!»

Унинг юрагида қўрқув бор буюк,
Қорнида илондай кулчалаб ётган.
Руҳин заҳарлаган оқибат шу юк,
Ватанини сотган, тилини сотган.

Унга бари бирдир келажак, ўтмиш,
Иккисин мўлжаллаб ўқлар отади.
Бу зот куни кеча отасин сотмиш,
Насиб бўлса, эрта ўғлини сотади.

Унинг юрагида буюк қўрқув бор,
Гина қилмоқ бекор ахир ўзгадан.
Сулаймон муҳрини бузганинг бекор,
Дев чиқиб кетолмас ушбу кўзадан.

* * *

Давру давронга қасам,
Давру давронлар келадир.
Мен фасли кўклам истасам,
Фасли хазонлар келадир.

Толеим қолди нигун,
Айтайин дардим бугун,

Тилларим айлаб тугун
Тили бийронлар келадир.

Шарқда туғилдим шеър бўлиб,
Шеърлар айтдим эр бўлиб.
Қолдим оқибат ер бўлиб,
Боққил, осмонлар келадир.

Ҳар нарсанинг бордир гали,
Бир сўз демадим мен ҳали.
Менга фаҳм ўргатгали
Фаҳми вайронлар келадир.

Усмон, тоқатинг тоқ бўлур,
Тилсиз ҳолинг тупроқ бўлур.
Тил ненидир айтмоқ бўлур,
Оғзингга қонлар келадир.

* * *

Мен кетаман, изимдан
Тоғлар менга тош отар.
Еш чиқмайди кўзимдан,
Дийдим баттар тош қотар.

Менга тегмай, адашиб,
Бошим устидан ошиб,
Йўлларимда қалашиб,
Тоғ-тоғ бўлиб тош ётар.

Гумон қолиш-ўлишим,
Бир тош менинг улушим.
Ортдан келган улусим,
Сенга не дей? Бош қотар.

Тош ёғилар олдимга,
Дард қўшилар дардимга.

Жим боқаман ортимга,
Кўзда ёшим шашқатор...

* * *

Тоғ — ёлғон.
Жарлик — рост.
Йиллаб, асрлаб
Ёлғон қулай-қулай ростни тўлдирар.
Ёлғонга юксалиб бораётган одам
Унинг чўққисига чиқолмас сира,
Бир кун қулаб тушар,
Уни ёлғон ўлдирар.

Ёлғон анча гўзал кўринар,
Анча жозиб кўринар пастдан.
Чўққига қанча юксалса одам,
Шунча узоқлашиб боради ростдан.

Ўз оёғи билан ёлғонга
Чиқаётган одам англаб тобора —
Англагани сайин, билгани сайин
Боши оғирлашиб, каттариб борар.

Ёлғонни ёлғонлаб, алдаб бўлмайди,
Авраб бўлмас кўз ёши билан.
Ёлғонга ўз оёғи билан чиққан одам
Ростга қулаб тушар ўз боши билан.

ҚУЛОҚ ҲАҚИДА БАЛЛАДА

Муҳиддиннинг имони бутун,
Сифингани — бирубор эди.
Бостирмада бир қишлик ўтин,
Икки таноб ери бор эди.
Билар эди у ишнинг кўзин;

Бутун эди кўрпа-тўшаги.
Суянгани — бир жуфт ҳўкизи,
Бия, тойчоқ ва бир эшаги.
Ўғилчаси олтига етгач,
Элу юртга берганди улоқ.
... Инқилобдан беш-ўн йил ўтгач,
Муҳиддинни қилдилар қулоқ.
Шундоқ марҳаматли оламда
Эшитмади ҳеч ким додини.
Ушбу дардда, ушбу аламда
Ўлиб кетди унинг хотини.
Мусодара бўлди ҳўкизи,
Тойчоғини қилдилар ахта.
Икки таноб боғини бузиб.
Колхоз экди ўрнига пахта.
Кетди кўрпа-тўшаги билан,
Ўз ҳолидан пушмон эди у.
Ер, от, ҳўкиз, эшаги билан
Бизга синфий душман эди у.
Қорлар ёғди, излар йўқолди,
Дом-дараксиз кетди Муҳиддин.
Муҳиддиндан Фахриддин қолди,
Фахриддиндан — ёлғиз Зухриддин.
Зухриддин тенг-тўшлар ичида
Тортинчоғу қўрқоғи эди.
Еқтирардим мен уни чиндан,
Менинг яқин ўртоғим эди.
Гоҳо ҳазил-ҳузулга ўтсак,
Ўзин четга олар эди у.
«Бу нима?»— деб қулоқни тугсак,
Девор бўлиб қолар эди у...
Ёзги таътил кечиб чиройлик,
Бешинчига ўтган эдик биз.
Бир кун ўқиб, тагин уч ойлик
Пахтазорга кетган эдик биз.
«Сиз айёрсиз, сиз қувсиз»,— дерди

Нуқул бизга Зухриддин ошнам:
Ўзи эса уқувсиз эрди,
Эшитарди ҳар куни дашном.
Бир кун, билмам, қандай жин урган,
Муаллимга фириб берибди.
Куни кеча дори урилган
Ерга кириб пахта терибди.
Дардни сотиб олди у агай,
Эртасига у сариқ бўлди.
Ўн кун ўтгач... оҳ, қандай айтай,
Ўлди... ўлди... Зухриддин ўлди.
Умрим ўтди пахтазор аро;
Барча ўзбек болаларидай:
Пахта тердим гоҳо Бухоро,
Гоҳ Мирзачўл далаларида.
Дўстим, ўтган умримга қасам;
Бу умрим голибми ё ғариб —
Ҳамон Зухриддинни эсласам,
Кетаман пахтадай оқариб.
Нечун феълинг эди ўзгача,
Ҳой, дунёдан ўтган Зухриддин!
Тирноғидан то кўзигача
Сап-сарғайиб кетган Зухриддин.
Ҳаммасини унутиб, секин,
Янги шеър бошлашга қўрқаман.
Ҳазиллашгим келару лекин
Қулоқни қашлашга қўрқаман...

ЧУЛПОННИНГ ВИДО ҚУШИҒИ:

I

Ким бошида жўмард бўлди;
Охир хоин, номард бўлди.
Билмадим, бу не дард бўлди,
Айта олмадим ҳеч кимга.

Неларнидир кўзлаб, кутиб,
Қолавердим дамим ютиб,
Туролмадим кўксим тутиб
Тоғдан келган бир кўчкинга.

Дунё гўё алдоқчидай,
Алдаб жоним олмоқчидай,
Бу риёга қандоқ чидай,
Учлар қўшилур ўчимга.

Дунё тараҳҳум қилмади,
Дўст ким, душман ким — билмади.
Кўзларимга ёш келмади,
Кўз ёшим оқди ичимга...

II

Дунё яйраб кулган маҳал,
Қуёши тик келган маҳал,
Гуллари очилган маҳал
Гулим сўлиб кетар бўлдим.

Гоҳ сўл, гоҳ ўнгли дунёнинг,
Бу қадим мунгли дунёнинг,
Тўлмади кўнгли дунёнинг,
Кўнглим тўлиб кетар бўлдим.

Бу дунёнинг қўли қондир,
Уни ювмак жуда оғир.
Бу қонни ювгали ёмғир,
Қорга дўниб кетар бўлдим.

Ошкор сўлиб қетмайин деб,
Абгор бўлиб кетмайин деб,
Бекор ўлиб кетмайин деб,
Бекор ўлиб кетар бўлдим.

Ҳам Кеча, ҳам Кундуз бўлиб,
Совуқ олган илдиз бўлиб,
Энг охирги юлдуз бўлиб —
Чўлпон бўлиб кетар бўлдим.

ҲАҚ ЙУЛИ ЕКИ КОМИЛ ИНСОН

Азалдан хоҳ буюк, хоҳи майдадир —
Ҳар бир файласуфни ўйлатар ҳамон:
Ҳаққа етмоқликнинг йўли қайдадир,
Қандоқ одам ўзи мукамал инсон?
Тотувлик бўлмагай дунё бир тилга
Ва таъво бир динга ўтмагунча то —
Шу маслак қўл келди минг бир қотилга,
Минг бир мустабидга бўлди зўр фатво.
Ёғий ким бўлмасин — форсийми, араб,
Ё орий, ё юнон, ёки мўғулдир,
Юрди гоҳ мағриб, гоҳ машриққа қараб,
Адолат қон қусди, имон бўғилди.
Бошқа файласуфга ёқмай бу фатво,
Бошин чангаллади, тортди чуқур уф.
Дунёга ҳокимлик энг мудҳиш хато,
Ўзга бир маслакка келди файласуф.
Азал яратганга мутедир одам,
Бу дунё ўткинчи, ёлғон ва беҳуд.
Қисмат шуни раво кўрмишдир, зотан,
Ул юзингга урса, бул юзингни тут.
У юзга, бу юзга кетдилар мушглаб,
Елкага, бошга ҳам чиқдилар ҳатто.
Файласуф қолди-ку тағин тил тишлаб:
Хатодир, мутелик — энг мудҳиш хато!
Тағин фалакларга тикканча кўзин,
Кўринмас қудратга ёлворди одам:
Тангрим, ҳақ йўлини кўрсатгин ўзинг,
Комил бўлмоқликнинг сирин айт, эгам!
Комил бўлмоқликнинг сирин айт, эгам!

Тавалло қиларди одамзот, магар,
Билмасди, ҳаттоки худоларнинг ҳам
Қўзи кўр, тили лол, қулоқлари кар.
«Беайб парвардигор» деган гап хато,
Билмасди, тиларкан гарчи иноят,
Худолар ҳам худо бўлгунича то
Қилиб келганини қанча жинойт.
Билмасди, азалдан қаттол бу очун,
Ҳар бир эзгуликда ёвузлик пинҳон.
Пайғамбар набийлик даъвоси учун
Аён-ку тўккани дарё-дарё қон.
Адолат бўлмаса агар устувор,
То инсон руҳига берилмаса эрк,
Мукаммал инсондан гап очмоқ бекор,
Қолиб кетаверар ҳақнинг йўли берк.
Минг битта маслакни топдинг сен, инсон,
Менинг ҳам ўз дардим, ўзга розим бор.
Сен улуғ донишманд, қилмасман гумон,
Аммо сенга жиндай эътирозим бор.
Бегона юртларда шоҳ бўлгунча то —
Ўзингнинг юртингда, дейсан, гадо бўл.
Йўқ, ўз юртингда ҳам бўлгин подшо,
Ўзингнинг юртингда ўзинг худо бўл.
На мустабид бўлгин ва на муте бўл,
Тинглагин, одамзот, менда гумон йўқ,
Ахир бундан ўзга йўқдир ҳаққа йўл,
Ахир бундан ўзга комил инсон йўқ.

ДУНЕНИ АНГЛАШ

Фаҳмлай бошлайсан дунени секин,
Оҳиста улғайиб бораркан ёшинг.
Даставвал бош тортиб кўрасан, лекин
Тегирмон тошига кўникар бошинг.

Жирканиб кетасан ўзингдан ўзинг,
Отмоқчи бўласан ўзингни жарга.
Бироқ аста-секин кўникар кўзинг
Кўз кўрмаган кўргуликларга.

Оғзинг кўникади бўм-бўш қошиққа,
Жонни йўқ жисмга кўникар кўлканг.
Қулоғинг кўникар ёлғон-яшиққа,
Тоғ каби юкларга кўникар елканг.

Бу умр йўлининг баланд-пастиди:
Ҳадеб келавермас гарчи омадинг,
Кўникиш деган бу залвор остида
Эгилиб боради гарчи қоматинг.

Қалбингда бир буғдой донидай исён,
Бир буғдой донидай қолса эътироз,
Сен мағлуб эмассан, умид қил, ишон,
Сени алдамайди шу бир эҳтирос.

Бошингдан айлансин, майли тегирмон,
Умринг бошдан-охир маломат бўлсин.
Фақат юрагингда шу дона омон,
Мағзи тўқ шу буғдой саломат бўлсин.

УТМИШИДАН АЖРАГАН ОДАМ

Хаттот мозий қолдирган хатга
Сиеҳ каби сачраган одам —
Дуч келдим мен сендай бадбахтга,
Утмишидан ажраган одам.

Ўз йўлингдан сенинг кўнглинг тўқ,
Лекин қилаверма ўжарлик.
Юрай десанг, олдинда йўл йўқ,
Қайтай десанг, ортингда жарлик.

Ҳар ким иқбол зирваларига
Чиққай тарихига юкиниб.
Сен-чи, издиҳомдан нарида
Тиланчидай қолдинг ўкиниб.

Ҳамма нарса чиққан ёдингдан,
Унутгансан барини ошкор,
Утаверар сенинг олдингдан
Қилич сермаб, от солиб лашкар.

Бу — қиёмат замони, зимдан
Кўкка ўрлар беадад фарёд.
Отнинг тақасидай заминдан
Бош кўтарар етмиш минг аждод.

Бош кўтарар жаннатдан тониб,
Ҳур-ғилмонни суймаган руҳлар.
Бош кўтарар милён йил ёниб,
Дўзахларда куймаган руҳлар.

Сенга бирин рафтори яқин,
Бирин юзи иссиқ кўринар.
Индамасдан бу буюк оқим
Олдга, фақат олдга суринар.

Ўтрук қувонч, риёга беткай
Яшаяпсан, валекин ҳали
Кўҳна тарих ёқангдан тутгай,
Келгай Буюк Сарҳисоб гали.

Бу йўлга, айт, кимлар бошлаган,
Орти — жарлик, олди — омонат.
Истиқболни тошлаб ташлаган —
Сен ёдингга қилган хиёнат.

Хаттот мозий қолдирган хатга
Сиёҳ каби сачраган одам —

Дуч келдим мен сендай бадбахтга,
Ўтмишидан ажраган одам.

ҲАЁТГА МУҲАББАТ

Кўзларидан нурлари сўниб,
Юрагида ўт тинган бемор,
Мени тоққа олиб чиқинг, деб
Дўстларидан ўтинган бемор!
Водийларга ютоқиб термул,
Қуёшга боқ — қамашмас кўзинг.
Балки сўнгни фаслинг эрур бул,
Балки сенинг бу сўнгни кузинг.
Сунбуланинг сувлари тинган,
Сочларингни тортар ел — дайди.
Дунё йиглаб чопмас ортингдан,
Уни ташлаб кетгинг келмайди.
Тўзиб дунё тўзонларига,
Қанотларин йиғмаган одам.
Термулиб куз хазонларига
Ҳўнгир-ҳўнгир йиғлаган одам.
Дунё-ку сен тургунча турар,
Сен турмассан тургунча дунё.
Билмам, кўкми сени чақирар,
Оғушига ер чорларми ё...
Ер тўйганмас одамдан сира,
Ер муроди бўлганмас ҳосил.
Оёғингни қаттиқроқ тира,
Шамолларга, осмонга осил.
Осилавер зулматга, нурга,
Еллар айтган баётга осил.
Осилавер аччиқ умрга,
Изтиробли ҳаётга осил.
Осил...
Кузги қуёш тиғида
Қанотларин йиғмаган одам.

Еру осмон оралиғида
Хўнғир-хўнғир йиғлаган одам...

ДАРАХТ

Мен улкан дарахтман, тиглаб бошимни
Тун-кун ўсавердим, фалакка етдим,
Ўзим ҳам билмайман лекни ёшимни,
Ҳар сафар ҳисобдан адашиб кетдим.

Булоқлар қуриди, дарё қуриди,
Не қилсин манглайин шўр босган тупроқ,
Замин соқов эди, осмон кўр эди,
Менинг илдизларим кетди чуқурроқ.

Бўр қатлам, шўр қатлам тўса олмади
Қаърга кетаётган илдизларимни.
Бошимни чақмоқлар кеса олмади,
Кўзлаб ўсавердим юлдузларимни.

Гоҳо абри найсон, гоҳ фасли хазон
Бошимда айланди — айланди бошим.
Фақат битта йўл бор — фалакка томон,
Бормисан, жамолинг кўрсат, қуёшим?!

Гоҳо куз, гоҳ баҳор деган ғоялар
Келиб менда сурди даври давронин.
Ўтиб кетаверди менда соялаб
Салтанат карвони, замон карвони.

Булутлардан ошдим, энди ғубор йўқ,
Энди чақмоқлар йўқ, йўқ йиғи-сиғи.
Юлдузлар суйи бор, ёмғир йўқ, қор йўқ,
Кўксимда қуёшнинг муборак тиғи.

Ассалом, осмоним, бу — менинг ўзим,
Замин иқлимлари тубанда қолди.

Оҳ, энди сўрама, менинг илдизим
Қаро ерда қолди, туманда қолди.

Осмоним, сенда ҳам йўқ экан сурур,
Қуёшим, мен нечун ҳамон қарахтман.
Пойимда булутлар уюр ва уюр,
Илдизлари музлаб ётган дарахтман.

Нечун новдаларим титрайди дир-дир,
Нечун кўтаролмай қолдим бошимни?
Жисмимда огриқлар, тубанда кимдир
Арралаб билмоқчи менинг ёшимни.

Имон бер уларга, бағри кенг фалак,
Инсоф бер уларга, оламнинг Тожи.
Қуласам, бундан зўр мотам йўқ бўлак,
Қуласам, йўқ бундан каттароқ фоже.

Бу қандай қисматдир, бу қандай насиб,
Қуласам, қуёшни кесиб тушаман.
Бир улкан дунёни зиёдан тўсиб,
Бир улкан маъвони босиб тушаман.

Мен улкан дарахтман, тиглаб бошимни
Тун-кун ўсавердим, фалакка етдим.
Ўзим ҳам билмайман лекин ёшимни,
Ҳар сафар ҳисобдан адашиб кетдим.

АНГЛАШ

Момо Ҳаво бўлганида ҳам,
Бўлса ҳамки гар Одам Ато —
Адашади бир кунни одам,
Бир кун қилар албатта хато.

Дўппи бошга тор келса агар,
Устун келса азоб-уқубат,

Елгон гапиради пайғамбар,
Умматини алдар оқибат.

Исён қилса қаландар ногоҳ,
Ииртса кулоҳ, жандаларини —
Воқиф бўлса бу ишдан оллоҳ,
Алдай бошлар бандаларини.

Ўз қавмингга бир умр магар
Сен-ку ёлгон сўйлаб толмассан.
Худомисан ёки пайғамбар —
Фақат мени алдай олмассан.

БИР ХОИННИНГ АЙТГАНЛАРИ

Гоҳ рост айтдим, гоҳ ёлгон айтдим,
Еш қўшилиб борди ёшимга.
Пигит бўлиб улғайган пайтим
Давлат қуши қўнди бошимга.

Қўй бўрисиз бўлмайди, зотан,
Эл бўлмагай ўғрисиз, ёвсиз.
Қўйни қирдим бўрилар билан,
Ўз элимни қирдим аёвсиз.

Гуррос-гуррос келди фуқаро,
Тушунмадим, ўйга толдим мен.
Тополмадим ҳеч ўзга чора,
Тилларини кесиб олдим мен.

Келажакмас, ўтмишга боққан
Бул авомдан роса инжидим.
Ҳаммасининг кўзини ўйдим мен,
Кўзини ўйиб, сўнгра тинчидим.

Қайга чўзсам етади қўлим,
Шундоқ улуғ, серсавлатман мен.

Ҳатто мендан қўрқади ўлим,
Мен боқийман, бадавлатман мен...

ПАЛАНГДАРА

Юз етмиш тешик бор;
Юз етмиш тешик
Жигарида Палангдаранинг!..

Муҳаммад Раҳмон

Уқ янграйди, қайтар акс садо
Тоғнинг ваҳшат дараларидан.
Йўлбарс борар судралиб беҳол,
Қон оқади яраларидан.

Ғор оғзига етади охир,
Ғор оғзида мунғаяр ғариб.
Яраларин ялайди бир-бир
Байроқ каби тилин чиқариб.

Сўнгра бирдан ғазабга келар,
Икки кўзи тўлганча қонга —
Сўнг бор тубанликка тикилар,
Сўнг бор тикилади осмонга.

Бургут — боши солиниб — пурғам,
Термулади зирва учидан.
Йўлбарс боқар — ер ҳам, осмон ҳам
Ёниб ётар олов ичида.

Укиради солганча даҳшат,
Украгида ғазабми пушмон?
Шуми Ҳаёт деган машаққат,
Шуми Улим аталган душман?!

Узоқ ўкиради дамодам,
Сўнг ўрнидан туриб кетади.
Юз ўгириб ёруф дунёдан,
Қора ғорга кириб кетади.

Тоғу тошни қоплайди сукут,
Ой булутга ўраниб чиқар.
Еш тўкади юлдузлар беқут,
То тонггача эмраниб чиқар.

Тонгга яқин ёға бошлар қор
Кўмиб ойни, кўмиб юлдузни.
Лекин кўма олмайди зинҳор
Йўлбарс ўтмиш ул қонли изни.

Ғордан қони оқар яранинг,
Дара қизил қорларга тўлган.
Паланги йўқ Палангдаранинг,
Паланглари ғорларда ўлган.

ТАЯММУМ¹

Қушлар бундан учиб кетдилар,
Боғу роғлар кўчиб кетдилар,
Қумдан кафан бичиб кетдилар,
Таяммумга қолдими кунинг.

Қизилқумга эшдир Қорақум,
Орада сув йўқ — ора — қум.
Орол Орол эмас, Оролқум.
Таяммумга қолдими кунинг.

¹ Т а я м м у м — сув бўлмаган жойда қум билан гаҳорат
олиш ёки жасадни қум билан поклаб қўмиш.

Пешонанг шу қадар шўрмиди,
Ер қуриди, осмон қуриди,
Инсоф ила имон қуриди,
Таяммумга қолдими кунинг.

Кўзи бўлса, яратган кўрсин —
Майнт ювиш уёқда турсин,
Ичгали сув йўқ-ку, жин урсин,
Таяммумга қолдими кунинг.

Зўрликлардан зўрлик шу эрур,
Хўрликлардан хўрлик шу эрур,
Кўзи очиқ кўрлик шу эрур,
Таяммумга қолдими кунинг.

Финг демайсан борда, йўғида,
Шу — манглайинг қоралиғи-да!
Икки дарё оралиғида
Таяммумга қолдими кунинг.

ХУДБИН

Сен худбинсан, башарий алам
Торта олмас ҳеч хаёлингни.
Сен ўйлайсан қора шомда ҳам
Даладан қайтмаган ўз аёлингни.

Парвойинг йўқ сенинг оламга.
Кеча-кундуз ўз ғаминг ейсан.
Қиш келмоқда, бешта боламга
Беш этикча олсайдим, дейсан.

Сен худбинсан, қоп-қора тупроқ
Узра тўшамайсан танингни.
Сен худбинсан, ҳаммадан кўпроқ
Севадирсан ўз Ватанингни.

Ушбу қусур бобонгдан ўтган,
Сен худбинсан, йўқса нега сан
Ўз халқинг деб кирурсан ўтга,
Нега уни қаттиқ севасан?

Бир бошингга нега шунча ҳам,
Сен худбинсан, одам бўлмайсан.
Сен худбинсан, шунинг учун ҳам
Ўз ажалинг билан ўлмайсан...

ИЛОН ИИЛИ. ФАРҒОНА

Дейсанки, уларни худо унутган,
Қарғиш теккан қуллардир улар.
Исён мавсумини зориқиб кутган
Қул эмас, бардошли гуллардир улар.

Тилладек бошларнинг бошига етган
Замоннинг саҳвидир каму кўстидир.
Халқнинг душмани деб отилиб кетган
Кимсалар, эҳтимол, халқнинг дўстидир.

Халқнинг ҳақ-ҳуқуқи, гурури учун
Қўзғалган ўсмирни дема газанда.
Ўшалар кўтарар тобутинг бир кун,
Во оғам, деб йиғлар бир кун азангда.

Отилиб чиқаркан гуввос ва гуввос,
Билса-да, манглайин силамас тақдир,
Эвоҳ, оломон, деб солмагин уввос,
Оломон эмас бу, эҳтимол, халқдир.

Асло ўйладингми, балки ҳақдир бу,
Тупроқда қоришиб ётган шондир бу.
Жони ҳалқумига келган халқдир бу,
Ҳалқумга тиқилиб қолган жондир бу.

Қуёшни яширдим, мотам кунингдир,
Тунда этак билан ойларни тўсдим.
Келажак — кўзлари қаро инингдир,
Тўғим, во иним деб йиғлагим, дўстим...

УЛУҒБЕКНИНГ ТУШИ

Улуғбек туш кўрди. Тушида — саҳро,
Бир алвон саҳроким, йўқдир ҳудуди.
Овга чиққан эмиш у тоқу танҳо,
Илкида энг ёвқур шикор бургути.
Бургут ногоҳ кўкка айлади парвоз,
Нуқтага айланди, кўз илғар аранг.
Еру кўкни тутди чинқирган овоз,
Бургут шўнғиб солди Улуғбекка чанг.
Боз кўкка юксалди кўзлари ёниб,
Худбин нигоҳида шарора эди.
Қуюқ зулмат эди атроф-жавониб,
Замин ҳам, фалак ҳам қоп-қора эди.
Соҳиби салтанат, соҳиби илм
Чўчиб кўзин очди, козиб тонг эди.
Ё оллоҳ, ё оллоҳ, бу нечук тилсим,
Илк бор ночор қолди, илк бор гангиди.
Қийниб ташқари чиқди Улуғбек,
Кирмади кўшкига — ҳасадхонага.
Бошин қуйи эгиб, ерга боқиб тек,
Хомуш юриб кетди расадхонага.
Ичкарига кирди. Кўнгли бузилди,
Иссиқ пешонасин мраммарга қўйди.
Сўнг руҳга айланди, ердан узилди,
Юлдузларга боқиб тушини йўйди.
Худойим, бу фалак нега бунча кенг,
Юракка соғинчу ўт қалар нега?
Нега парвоси йўқ мунофиқ ернинг,
Гуноҳкор заминнинг фитналарига?
Ҳар юлдуз — тасбиҳда бир дона муҳра,

Ҳар юлдуз ялтирар мунчоқдек совуқ.
Нечун хира тортмиш бу тонгда Зухра,
Не боис Аторуд келмишдир ёвуқ?..
Гарчи фалакларда бўлса-да ўйи
Учиб кетолмади, замин — она-да!
Улуғбек фалакка термулган кўйи,
Кўзи очиқ қолди расадхонада...
Ўзбегим, бошингдан айланди фалак,
Сен гоҳо қон йиғлаб, гоҳида кулиб,
Гоҳида жонсарақ, гоҳо жонҳалақ,
Яшаб келавердинг ерга тикилиб.
Гоҳ бошинг ёрилди, гоҳ синди тишинг,
Кўндинг ҳар зўрликка, ҳар бир ҳужумга.
Ҳеч қачон фалакка тушмади ишинг,
Ҳеч ишинг тушмади илми нужумга.
То ҳамон бургутлар кетмас қошингдан,
Сенинг-чи, заминдан узилмас кўзинг.
Боққали осмоннинг борми бошингда,
Тушларинг йўйгали борми юлдузинг?..

КЕНЖА БОТИР

Бу шундайин соҳир боғ эмиш,
Чиқолмайди бир кирган одам.
Оғочи бор — шохлари кумуш,
Япроқлари нуқул тиллодан.

Боғда ўсар забаржад гуллар,
Бу боғдан бир гул узмоқ душвор...
Қайлардадир қаноти тилла,
Тушмуқлари олмос бир қуш бор.

Шу қуш ҳар тун бул тожу тахтнинг
Оромини бузиб кетади.
Ҳар тун ўша тилло дарахтнинг
Бир япроғин узиб кетади.

Биринчи тун тонггача роса
Пойлаб чиқмиш энг катта акам.
Тонгда келиб отам санаса,
Ул дарахтнинг бир япроғи кам.

Иккинчи тун ўртанча акам —
Ғафлат босиб қолганда чоғи —
Тонгда келиб санаса отам,
Дарахтнинг йўқ боз бир япроғи.

Катта акам бепарво, беғам,
Ўртанча ҳам бўшанг, ҳалимдир.
Рухсат беринг менга, жон отам,
Ота, энди менинг галимдир.

Жимжилогим кесиб юрмайин,
Кўкрагимни кесиб туз жойлай.
Бу ялдо тун, бу қоп-қаро тун,
Отажон, мен дарахтни пойлай.

Хизмат қилдим нега ва кимга,
Ким учундир энди хизматим?
Девлар кириб чиқмиш тушимга,
Осон кечмас чоғи қисматим.

Ким узмоқда тилло япроқни,
Жисму жоним яро қилиб ман —
Қўриқлайин ушбу тун боғни,
Кўкрагимни тилиб-тилиб ман...

ШОҲ ВА ФУҚАРО

«Бир бетавфиқ сиздан норози»,—
Деб ҳудайчи шоҳга арз этар.
Зўрға титраб чиқар овози,
Бу салтанат илк бор дарз кетар.

Шоҳ қўлини қилади қайчи:
«Бул ғавғони ҳал этсин жаллод!»
Янги хабар айтар ҳудайчи:
«Шоҳим, сиздан мингта киши дод!»

Шоҳ тинглайди қилганча тоқат:
«Бу ёғига бўлинглар ҳазир.
Мингта киши хавфлимас, фақат
Бу ғавғони ҳал этсин вазир!»

«Жунбушдадир, қиблайи олам,
Бугун Самарқанду Бухоро.
Титрамоқда ер ҳам, фалак ҳам,
Сизга қарши юз минг фуқаро!»

Бир ёнда халқ, бир ён шоҳи жоҳ,
Бир-бирига зидду нолойиқ —
Халойиққа нолойиқ подшо,
Подшога нолойиқ халойиқ.

Бул улусда зулматдир ҳоқим,
Кундузлари тун каби қаро.
Билолмайман, шоҳ ҳақми ёким
Шоҳга қарши жамъи фуқаро...

СУРАТ

Бу не усул, бу қандай тасвир,
Қандай жоду тушмиш орага.
Нина санчар, тиг тортар бир-бир
Оқ қоғозни бўяб қорага.
Мусаввир тиг тортар қоғозга,
Шамси анвар чиқиб келади.
Боғлар тўлиб борар овозга,
Гуллар узра еллар елади.
Ана, кўкда учар мезонлар,

Ерга шуъла ипиб бормоқда.
Ана, тўкилмоқда хазонлар,
Ана, сувлар тиниб бормоқда.
Ана, тоғда ёғаётир қор,
Пастда турар йиғлаётган қиз.
Йўл четида ёлғиз бир чинор,
Шоир ёлғиз, бу олам ёлғиз,
Бу дунёда нур ва зулумот,
Минг йилларки, қилиб келар жанг.
Оламда йўқ бошқа ранг наҳот,
Наҳот мангу оқ ва қора ранг.
Бунча ҳазин чизганинг бу куй,
Бунча маъюс, бунчалар эзгин.
Мусаввирим, қоғозингни қўй,
Кел, кўксимга суратлар чизгин.
Сен бу рангдан асло ўксима,
Қон бағримдан қилмагин гина.
Кел, тирингни тортгил кўксима,
Кел, кўксимга санчавер нина.
Тигларингга воҳ демасман мен,
Кўкрагимни суратга тўлдир.
Бу мазмунсиз ҳаётимга сен
Бирор мазмун бахш этиб ўлдир.
Сенсиз бўм-бўш ётар бу бағир,
Оҳангларга, гулларга тўлмас.
Муҳаббат ҳам, санъат ҳам ахир,
Бу дунёда қурбонсиз бўлмас.

* * *

Чақмоғин чақнатиб, ёғмасдан ўтган
Қора булутингга — абрингга балли.
Ичиккан, бор ғамни ичига ютган,
Бир ёруғ кун кутган сабрингга балли.

Ғинг демай кўзингга тортилган милдан,
Кесилган қўл-оёқ, кесилган тилдан,
Имдодлар тилабон тағин қотилдан —
Чекканинг жафою жабрингга балли.

Пичоқдек суякка етса ҳам зулм,
Билмасанг, бу ҳаёт — ҳаётми, ўлим.
Куйиб кетса икки дунёнг ҳам, қулим,
Ёрилиб кетмаган қабрингга балли,

* * *

Салтанат тоқига чиқибон хуршид
Қаттиқ тикиларкан сенинг ўлкангга,
Йўлингдан адашиб, топмай бир муршид,
Уралиб қоласан сен ўз кўлкангга.

Фалакка тикилсанг, нигоҳинг куяр,
Заминга тикилсанг, куяди дилинг.
Айт, энди ким сенинг дардингни туяр,
Ким сенинг дўстингдир, кимдир қотилинг?

Жанг олди ичилган сўнгни қасамдек
Бу шарор теппангдан қиларкан таъқиб,
Сен қачон фалакка тикиласан тик,
Сен қачон қувнайсан заминга боқиб?

Қаттиқ тикиларкан теппангдан қуёш,
Гўё тоғ қулаган каби елкангдан —
Ахир, айт, сен қачон кўтарасан бош,
Олдинлаб кетасан қачон кўлкангдан?..

* * *

Сени алдар бу қора тун,
Меҳр қўйма сен унга кўп ҳам.

Қора туннинг тушлари узун,
Қора туннинг сирлари мубҳам.

Ишонмагин бу қора тунга,
Ярми риё ва ярми рӯё.
Елғон эртак айтар очунга
Чаҳ-чаҳ урган Булбулигӯё.

Бу қора тун, йўқ, қушга эмас,
Сенга қора қилтузоқ қўйгон.
Бу эртаклар ёлғон эрур, бас,
Уйгон, уйгон, эй болам, уйгон.

* * *

Энди ортиқ ғамдан сўйлама,
Қайғудан сўз очма, Гулойим.
Мен бахтсизни зинҳор ўйлама,
Сен бахтиёр бўлгин илойим.

Эслатмагин дунёнинг зинҳор
Ёлғонию ё ччиларини.
Эслатмагин бошимдаги қор,
Пешонамнинг ажинларини.

Ҳаммасига кўндим, жонимга
Буров солган тақдир ишидир.
Ахир меннинг устихонимга
Ботиб ётган ғамнинг тишидир.

Гулойим, бу ғамлар менга тан,
Меникидир бу дард, Гулойим.
Энди ортиқ сўйлама ғамдан,
Сен бахтиёр бўлгин илойим.

* * *

Мен бу йўлга кирдимми, бас,
Бундан ўзга йўлим бўлмас.
Кўтаргани бошим бўлмас,
Силкигани қўлим бўлмас.

Заҳар қотилди ошимга,
Не савдо тушди бошимга,
Чўмилдим ўз кўз ёшимга,
Бундан ўзга кўлим бўлмас.

Гоҳ инондим, гоҳо тондим.
Роҳо йиғлаб, гоҳ қувондим.
Бу ишқда мен андоқ ёндим,
Тутуним йўқ, кулим бўлмас.

Ватап эрки йўлимдирким,
Уларман бу йўлда бир кун.
Бу шундайини ўлимдирким,
Бундан ширин ўлим бўлмас.

* * *

Ненидир йўқотиб, ненидир топиб
Бу ёлгон дунёнинг ўйинларида —
Иккимиз борамиз чирпираб, чопиб,
Заминнинг қоп-қора қуюнларида.

Бир хил ранг, бир хил тус олмиш теварак,
Шуълалар қайгадир олиб кетмиш бош.
Тентак, бундан ортиқ сенга не керак,
Теплангда турганда туйнукдай қуёш.

Туйнукнинг ташида сени имлаган
Еруғ оламларин қилмагин ҳавас.

Сенинг ёнингдаги кимса кимлигин,
Қайда турганлигинг англасанг, шу бас.

Кўксингда сиқилган эрк-ку бу ахир,
Дилингда мушт каби тугилган ҳурлик.
Елборма, менинг ҳам қўлим қисқадир,
Туйнукка термулиб йиғлаган шўрлик.

* * *

Бошингизга тушган савдодан
Кўзингизни авайлаб, кушод —
Қошларингиз — дарду балодан
Учиб бораётган қўш қанот.

Омонлик йўқ бу ишқ дардидан,
Ҳар бир мужгонингиз бир хундир.
Сочларингиз — ойнанинг ортидан
То тонггача судралган тундир.

Бир боқишда жонлар сўраган
Шафақ эрур ёноқларингиз.
Очилмоқдан ҳадиксираган
Атиргулдир қулоқларингиз.

Гўё гулга шабнамлар инган —
Лабларингиз шундоқ бежирим.
Унга келиб ногоҳ тўқинган
Табассумлар сўрар кечирим.

Энди... энди нигоҳлар гали,
Бир гап бўлса, гуноҳи сизга.
Умидим кўп дунёдан ҳали,
Қаролмайман нигоҳингизга...

* * *

Фалак, бу дўст, бу ёв демассан,
От, бошимга тошингни отқил.
Сен биринчи қотил эмассан,
Мен эмасман охирги мақтул.

Бошлар тошдай кетур думалаб,
Фалак, сен ҳеч қондан тўймайсан.
Ҳар тошга бош қилурсан талаб,
Тош отмоқни ҳамон қўймайсан.

Айбим шуки, бу муфлис замин
Эшитмади дард-оҳларимни.
Шу боисдан сенга қададим
Тигдай ўткир нигоҳларимни.

Айбим шуки, мени толдирди
Ойга лойлар отган бу замин.
Ўз эркимга зор-зор қолдирди
Қон ва терга ботган бу замин.

Даҳрийларга сенинг ўчинг бор,
Айланади қўлларингда тош.
Фалак, мени ўлдирдинг минг бор,
Мана, тагин мен кўтардим бош...

* * *

Бу Ватанни мен узоқ севдим,
Севдим, мендан узоқ бўлди у.
Бу Ватанни мен эрким девдим,
Валекин эркимга тузоқ бўлди у.

Мен мозийга термулдим ғариб,
Истиқболга боқиб йиртилди кўзим.

Ватан ичра ватан ахтариб
Юрган сўқир кимса — мен ўзим.

Ҳеч кимсадан йўқ менинг гинам,
Битдим на марсия ва на қасида.
Йиғлаб кўришгунча хайр, дўстгинам,
Ватаннинг Эрк деган чорраҳасида.

ИЛОН БОЛАСИ

(Ромиз Равшандан)

Улғаяр бу кичик илон боласи,
гоҳ у бош, гоҳо бу бошга суринар.
Севинар ютгани ҳавога, сувга,
тупроққа севинар, тошга севинар.
Бир севги ҳаваси тўлдирар жисмин,
Кечалар кўзидан йитар уйқуси.
Чечакларнинг иси, ўтларнинг иси,
Шамоллар нафаси тўлдирар жисмин.
... Ўзи ҳам хабарсиз,
сассиз-садосиз
Жисмида неки бор — заҳарга дўнар...
Бу илон боласи бир кун
жисминда
Яшринган заҳарни пайқайди охир.
Балки толенни
қарғайди шунда,
Бўғзига тиқилар
аччиқ бир қаҳр.
Йиғлама, йиғлама, илон боласи,
Толениг қарғама, илон боласи!
Бу ҳам бир умрдир,
чидамоқ керак,
Қисматинг шу экан, гапнинг калтаси.

Тўшингнинг остида —
 севган бир юрак,
 Тишингнинг остида —
 заҳар халтаси.
 Кўрганлар қичқирар:
 — Илон бор, илон!..
 Қувганча қуварлар сени дунёда:
 Ҳар ёндан кесилур йўлинг беомон,
 Фақат бир йўл қолар сенга дунёда:
 Бошингдан
 то думинггача, —
 Заҳарли тишингдан
 то думинггача
 Фақат бир йўл қолар —
 у йўл ўзингсан,
 Ўзинг ўз йўлингсан, илон боласи.
 Ўзинг бу дунёда ўз азизингсан,
 Ўзинг ўз болангсан, илон боласи.
 Қасққа қочасан
 бул ёзиғингдан,
 Бу золим дунёда лозимдир тоқат.
 Юз бора чиқарсан
 ўз қобиғингдан,
 Ўзингдан ажрала билмайсан фақат,
 Урган,
 секин-аста ўзингга ўрган,
 Дунёнинг хилма-хил нозига
 ўрган.
 Кўнгин жисмингдаги заҳарли дардга,
 жирканма ўзингдан, илон боласи.
 Эҳтимол, энг ачкиқ ҳақиқат асли
 сенсан ер юзинда, илон боласи.
 Сенсан ҳақнинг йўли бу ер юзинда,
 тангри сенга кўрмиш шу йўлни раво.
 Юз хил мақоми-ла, юз хил нози-ла
 Балки сендан ўтиб покланар дунё...

ХАЗАРДАН МУЖДАЛАР

*Расул Ризо ва Нигор
Рафибейди хотирасига*

1

Қуёш ҳар галгидек чиқиб ботади,
Одамлар ўшадир, дунё ўшадир.
Ўртада узун бир фирқат ётади,
Бу фирқат дардимга дардлар қўшадир.

Севгини қалдирғоч каби елкада
Авайлаган турна бўлиб учдилар.
Ўртада бахт, севинч, ўртада кадар,
Совуқ иқлимларни тилиб учдилар.

Турна уча-уча охир толган кун,
Узун қанотларин йиғиб олган кун.
Дунё ҳаракатдан тамом тўхтаган,
Менинг кўзларимда қотиб қолган кун.

Ҳаёт, қаноатларга тўзим бер, тўзим,
Ҳар баҳор, ҳар кузда фалакда кўзим.

2

Мени ўлдиради ҳар гал қаро тун,
Мени тирилтирар ҳар гал тонготар.
Бу ранглар дунёси шундоқ талотум,
Умрим ўртигида узаниб ётар.

Мен етим рангларни туйдим оламда,
Қичқирган рангларни ушлаб кўрдим мен.
Рангларга қўшилиб йиғладим ғамда,
Рангларга қўшилиб шодмон юрдим мен.

Тушундим, рангларга беланиб юриб,
Ранг олгин ё ўзинг бирон ранг қўшгил.
Тушундим, рангларни англамай туриб,
Дунёни англамоқ мушкулдир, мушкул.

Расул ранглаб кетган дунёми бу ё,
Ё Расул англаган рангларми дунё?..

3

Расул борки, кўнглинг тўқ экан,
Кўрсанг кўнглинг тоғ бўлур, Нигор.
Дунёда жуфт тоқат йўқ экан,
Тоқатларинг тоқ бўлур, Нигор.

Чақирасан... столда очиқ
Шеърларини варақлар шамол.
Ёстиқ хўлдир, жиққа хўл сочиқ,
Йиқиласан тагин бемажол.

«Мен ярим умрман, қолгани — Расул,
Қани ул, қайдадир қолган ярими?
Бу қандай уғулту, шеър ўқирми ул
Ё буюк Хазарнинг долғаларими?..»

Шамолнинг қаноти синмайди энди,
Денгиз гувиллашдан тинмайди энди.

4

Расул йўқ... Нигорга бир кун оқибат
Бизнинг Зулфиядан мактуб этади:
«Ўзингизни тутинг, ҳали шеърят
Сиздан куч ва мардлик талаб этади».

Бу на оддий таскин ва на ҳамдардлик,
Шоирам, бу талқин келмасин малол.

Сизга тиланган бу сабот ва мардлик —
Ўттиз етти йиллик таржимаи ҳол.

Одамлар ичида жиндай кам қирқ йил
Танҳо яшамоқнинг ўзи бўлмагай.
Қошки «сабот, мардлик» қолибон сабил,
Ҳамид ҳам ўлмагай, Расул ўлмагай.

Топиб йўқотганинг раҳматга тўлсин,
Йўқотиб топганинг шеърият бўлсин.

5

Ўлим барҳақ дерлар, ўлим-ку бу бор,
«Расулсиз дунёда яшагим йўқдир».
Ўлим тўшагида ётибди Нигор,
Йўқ, ёлгон, ўлимнинг тўшаги йўқдир.

«Мен ахир паймона, бир кун тўларман,
Ҳеч кимса эшитмас фарёдларимни,—
Дейди,— мен уйқуда турна бўларман»,—
Ва қоқиб қўяди қанотларини.

Фалакда жуфтини йўқотган замон
Тошларга ўзини отган оққушсан
«Расула на ўлуб?»— қалбингда гумон,
Жуфтини йўқотган танҳо-тоқ қушсан.

Оқ қушим, фалакдан ўзингни отдинг,
Ўзингдан ўзга сен кимни йўқотдинг...

6

Мана, ташвишларда ўтмоқда дунё,
Расулсиз, Нигорсиз кун чиқиб ботар.
Янги уфқларга кетмоқда дунё,
Одамлар ажойиб туш кўриб ётар.

Низомнинг рўёбга чиқиб матлаби,
Жонлана бошлайди туркий битиклар.
Расулнинг куйлаган ранглари каби
Камалаклар секин қаддини тиклар.

Самода чақмоқлар чақар қарсиллаб,
Шивала бошлайди абри найсонлар.
Шамоллар сочингни ўтади силаб,
Турналарга тўлиб кетар осмонлар.

Турналар қайтмоқда, баҳор, ҳей, баҳор,
Қайтиб келишмоқда Расул ва Нигор.

7

Эй, сен, саркаш шоир, тунда шеър ёзиб,
Кўзга ёш, бағринга қон тўлган укам,
Гоҳ ортга қайтиб, гоҳ вақтдан ўзиб,
Етти олам сенда жам бўлган укам.

Неки муқаддаслик бордир очунда —
Шеърлар бағишлайсан масъул, бош эгиб.
Талогумлар аро шул қаро тунда
Ногоҳ ланг очилиб кетар эшигинг.

Озурдажон укам, қувонгил, қувон,
Эшигинг очган на шамол, на елдир.
Бу бахт сенга насиб, шоири жавон,
Хонангга ё Расул, ё Нигор келди.

Шоир деганига шу бахт буюрсин,
Эшиги ҳар кеча очилиб турсин.

8

Кун бўйи не учун кўк кийди осмон,
Нечун ботар чоқда қуёш қорайди?

Уфқда қора қуёш — қорачиқсимон,
Шафақ — қип-қизил кўз — кимга қарайди?

Ҳамалнинг боши-ку, нега булут йўқ,
Расул бор ғуборни олиб кетдими?
Кўзимга оч ранглар кўринмоқда тўқ,
Рангларга Расул сир солиб кетдими?

Баҳор бари бирдир яхши-ёмонга,
Мана, турфа рангга бўялмоқда ул.
Эгилиб мен Расул кетган томонга —
Тупроққа қарайман — уйғонмоқда ул.

Қайта бошлангувчи ҳаёт андадир,
«Баҳор на нозанда, на нозандадир».¹

9

Ўзлигин топмоққа интилади шеър,
Ҳали шеърнинг ҳамду саноси кўпдир.
Йўл дея аталмиш шу сўзнинг ахир
Луғату ҳаётда маъноси кўпдир.

Сен қайғу чекарсан, алам чекарсан,
Кимлардир «йўлини қилиб» юрибди,
Ушбу йўлга сен-ку умринг тикарсан,
Кимлардир устингдан кулиб юрибди.

Йўлларни кўрдинг сен — ғурбатга тўлган,
Боши берк йўлларда юрганнинг бордир.

¹ Нигор Рафиабейли мисраси.

Йўлидан қайтмасдан йўлларда ўлган,
Йўлдан қайтганларни кўрганинг бордир.

Нозимлар, Расуллар қўлласин сени,
Имонинг ҳақ йўлга йўлласин сени...

ҚУВҒИН

Достон

Дунёдаги барча Ватанидан
қувилган, қувилаётган ва
қувиладиган жабрдийдалар-
га бағишлайман.

I

Кеч кирди. Фалакни қоплади булут,
Қуёш малол чекиб уфққа қўйди бош.
Осмонга туташди қирмизи бир ўт,
Увада булутлар алвон, қонталош.
Борлиқда ўлик бир сукунат ҳоким.
Яқин қолган каби маҳшар онлари.
Гўё чўкиб борар гирдибодда жим
Заминнинг азалий тирик жонлари.
Мавҳум бир разолат, машъум фалокат
Гўё босиб келар оғзини очиб.
Гўё рўй бергудек буюк ҳалокат,
Гўё бориб бўлмас ҳеч ерга қочиб.
Мажнутол новдаси мавжларга тегиб
Гўё сувга сўнгги видолар битган.
Арши аъло узра гўё бош эгиб
Худонинг ўзи ҳам сукутга кетган.
Гўё у ҳам етмас ҳеч оҳу зорга,
Эшитмас бандасин дард-оҳларини.
Буюк бир ёвуз куч қоп-қора ғорга
Ҳибс этган гўё тун арвоқларини.
Қушлар қўноғида ухлаб ётар жим,
Минг йиллик чинорлар мунғайиб турар.
Кўкда ҳам, ерда ҳам бир ваҳм ҳоким,
Пилт этган хонага ул ўзин урар.

Баланд-паст, қиррадор тоғ-чўққиларнинг
Уфқда қорайиб турган бўй-басти —
Гўё рўй бермиш бир фалокатдан сўнг
Синиб тушган каби осмоннинг ости.
Бундай кечаларда ухламас одам,
Вужудга киради мубҳам бир титроқ.
Қайдандир олисдан, ўзга дунёдан
Келган садо каби чулдирар булоқ.
Кавказ ухлаб ётар, ухлар донг қотиб,
Билмам, тушларига нелар киради.
Кавказ ухлаб ётар, бўлмас уйғотиб,
Туннинг шарпалари изғиб юради.
Қора денгиз ухлар бир томонида,
Бир ёнда донг қотиб ухлайди Хазар.
Тоғнинг ёнбағрида, дарё ёнида
Дарбанд деб аталмиш бир қишлоқ ухлар.
Қайдадир ногаҳон сайрайди бойқуш,
Бу товуш дўзахдан чиққандай гўё.
Дарбанд ухлаб ётар кўриб оғир туш,
Бошини чулғаган қоп-қора рўё.
Қора туп. Осмонда юлдуз кўринмас,
На шошқин шамол бор, на чақмоқ-чақин.
Номаълум бир даҳшат босиб келар, бас,
Яқиндир, улкан бир фалокат яқин.

II

Маҳди тунга термулди узоқ,
Кўзларидан ўчди уйқуси.
Нега вужудида қалтироқ,
Нега совуқ бу туннинг туси?
Панжаранинг ёнидан, ана,
Елиб ўтди бир шарпа — дайди.
Хобхонада ёри — Нурлана,

Чақалоғин қучиб ухлайди.
Пигирма беш ёшида Маҳди
Шеъри билан танилди элга.
Вақт ганимат — Маҳдининг аҳди —
Соврилмасин дер умр елга.
Муҳораба тугаб бормоқда,
Афсус, Ватан — қашшоқ, эл — юпун.
Маҳди аруз ҳамда бармоқда
Шеърлар битди ғалаба учун.
Ҳар жангчига, ҳар бир ўғлонга
Маҳдин шеъри оят каби ёд.
Гўё Ватан деган ҳар жонга
Унинг ёзганлари — қасамёд.
Пучмоқларда пусиб ётмади,
Ушбу жангдан турмади четда.
Шеъри майдонларда портлади,
Шеъри ёнди жанг аро ўтда.
Муҳораба бормоқда тугаб,
Лекин Маҳди бунчалар беҳуд?..
Хобхонада ухлар пишиллаб
Кеча ёшини тўлдирган Мавлуд.
Эслаб шўх-шаън қилиғин унинг
Маҳди хона узра юради.
Кўз юммасдан, эрка ўғлининг
Эртасидан тушлар кўради.
Насиб бўлса, ўтар бу кунлар,
Кўрмагандай бўлиб кетамиз.
Тарқаб битар қора тутунлар,
Мунаввар кунларга етамиз.
Очлик, ваҳшат бўлади унут,
Омон бўлса замину замон —
Аста-секин улғайиб Мавлуд
Бўлар Эльбрус каби бир ўғлон.
Насиб бўлса, менинг кулбам ҳам
Илоҳий бир шуълага тўлса.
Унут бўлса бу дарду алам,
Насиб бўлса... оҳ, насиб бўлса...

Маҳди бу тун битмоқчийди шеър,
Аммо тутқич бермади хаёл.
Пешонасин босиб совуқ тер,
Тунга боқиб тураверди лол.
Нега бу тун безовтадир у,
Хаёллари нечун бўлинди?
Охир голиб келдию уйқу,
Тонгга яқин кўзи илинди.

III

Мавлуд қочмоқ бўлар довдираб,
Орқасида узун қонли из.
Курагига милтиғни тираб
Босиб келар чўтир бир иблис.
Гўдак шўрлик дилдираб турар,
Тўрт томонга жовдирар илҳақ.
Иблис шодон қаҳқаҳа урар
Ва узадн ўқлар — пақ-пақ-пақ...
Тақ-тақ!.. Йўқ, бу туш эмас, ўнгдир,
Ахир, Маҳди аён эшитди.
Чўчиб кўзин очди у. Кимдир
Тинмай тепар эди эшикни.
Хобхонада ётган чақалоқ
Чинқирганча йиғлаб юборди.
Юрагида ваҳима, титроқ —
Маҳди эшик ёнига борди.
Кўзи очиқ бўлса-да, лекин
Уйғонмаган эди у тамиз.
«Ким у?» — дея сўради секин,
«Оч эшикни! Йўқса, бузамиз!»
Маҳди очар-очмас эшикни,
Худди бало-қазо сингари
Босиб кирди тиглаб милтиқни —
Қим денг?.. Бир тўп совет аскари.

«Қани, бундан жами тирик жон
Зудлик билан чиқсин кўчага!»
«Биз туркиймиз, эмасмиз олмон,
Адашибсиз,— дер Маҳди.— Нега?..»
«Ҳе турк бўлган сенинг онангни..
Гапни чўзма, вақтимиз кўп зиқ...»
Девор бўлди Маҳдининг ранги,
Кўкрагида — ўқталган милтиқ.
Чақалоғни бағрига босиб
Ичкаридан чиқди Нурлана.
Ё худойим! Бу қандай ёзиқ,
Фалак, қандай зулминг бор яна!..
Енгил-елпи кийиниб бесар,
Чақалоғни йўргаклаб юпун,
Чиқишаркан ўқрар бир аскар:
«Ватан учун! Сталин учун!»
Қайси ватан учун, дер Маҳди,
Гўё уйқудадир у ҳамон.
Бирдан синди Маҳдининг шаҳди,
Кўрса — кўча тўла оломон.
Кўкка ўрлар оҳ-фарёд, уввос,
Гўё бирдан қиёмат қўпган.
Кўпга кўплаб тўй келгани рост,
Лек бундай «тўй» келмаган кўпга.
Икки ёнда — икки қирғоқда
Ит ушлаган аскарлар сафи.
Ўртада халқ оқиб бормоқда
Худди фарёд дарёси каби.
Ким топталиб, ўлиб бормоқда
Сув остига чўккан тош каби.
Икки ёнда — икки қирғоқда
Ит ушлаган аскарлар сафи.
Бу халқ эмас, эмас оломон,
Дарё — борса келмас бу дарё.
Оқиб борар қон, ҳижрон, армон,
Қайга оқар — билмас бу дарё.
Кўрми кўзинг, қулоғингми кар,

Тангрим, мундоқ ёвузлик нечун?
Қичқиради четдан бир аскар:
«Ватан учун! Сталин учун!»
Елкаларни ёради қўндоқ,
Халқ кетмоқда беюрт, беватан.
Ўз болангни кўргунча бундоқ,
Кўзинг оқиб тушсин, эй Ватан!

IV

Қиргоққача келдилар ҳайдаб,
Бир нафас ҳам бермайин ором.
Соҳил узра тобутдек саф-саф
Турар эди беҳисоб паром.
Йўл-йўлакай чўзилиб ётган
Жасадларнинг йўқдир адоғи.
Ур-сур... Боласини йўқотган
Оналарнинг йўқдир саноғи.
«Мадинажон!..» бўзлар бир она,
Юзлаб она бўзлайди зор-зор:
«Илгиз!.. Черкез!.. Осмон!.. Зарема!..
Вели!.. Айдар!.. Сабриё!.. Илғор!..»
Фалакнинг кўп экан жабри, о,
Дард кўп экан, армон кўп экан.
Дунёда кўп экан Сабриё,
Илгиз, Черкез, Осмон кўп экан.
Бир қизалоқ титрайди дир-дир,
Ул шўрликнинг онаси қайда?
Бу Илғорнинг отаси кимдир,
Кимнинг боласидир бу Айдар?!
Бир чеккада уч ё тўрт ёшли
Боласини сиқиб кифтидан,
Ва кўксига қўйганча бошини
Жон бермоқда она, афтидан.

Фарғарага келганда жони,
 Жонҳолатда қилар васият:
 «Отинг — Фикрат... Унутма, жоним...
 Кентинг — Дарбанд... Дарбанддан деб айт...»
 Ким жобиру ким жабрдийда,
 Қайдан келмиш бало гувиллаб?
 Ортда, шундоқ гўзал водийда
 Улик Ватан ётар ҳувиллаб.
 Мавлудини қучганча маҳкам,
 Нурланани ушлаб, афтода,
 Юрди «тобут» сари Маҳди ҳам,
 Ҳатто бундай ҳайдалмас пода.
 Айбинг — туркийлигингми, Маҳди,
 Қайга борар бу халқ подаси?
 Кушхонага ҳайдашми аҳди
 Туркий халқни «халқлар отасин?»
 Бу ёвузлик қайдан, алҳазар.
 Бу халқларга нечун бул ҳасад?
 Айтгил, сенинг багрингда, Хазар,
 Балиқ кўпми ва ёки жасад?
 Нефтми оғушингдан отилган
 Ё қора кўз, ё қора сочлар?
 Айтгил, фалакларга қотилган
 Нефтдошлар¹ми бу ёки хочлар?
 Минг йиллик халқ Ватандан жудо,
 Сузиб кетди бюрт, беватан.
 Бундай кунни кўргунингча то —
 Кўзинг оқиб тушсин, эй Ватан!..

V

Қилган экан шу қисмат насиб,
 «Маҳдижон!..» — деб ёна ва ёна,

¹ Н е ф т д о ш и — нефть минораси.

Мавлудини бағрига босиб
Паромда жон берди Нурлана.
Нурлананинг сўнгги сўзлари
Юрагига тушди тўкилиб.
Мангу очиқ қолди кўзлари
Хазар осмонига тикилиб.
Нечун ёрилмайсан, эй замин,
Нечун қуламайсан, эй осмон!
Ахир, дўзах азоб-аламин
Чекмоққами яралган инсон?!
Тупроғинг ўт олсин, эй дунё,
Сувларинг қонларга қотилсин!..
Дам-бадам янграйди бир садо:
«Жасадлар денгизга отилсин!»
Нурлана, сен балиқ-парисан,
Чўкасан денгизнинг тубига.
Энди сен балиқлар ёрисан,
Балиқлар озоддир, беэга...
Халқ тўкилиб борди йўл бўйи
Безовта сув қучоқларига.
Етиб келди дод солган кўйи
Қорақумнинг қирғоқларига.
Мавлуд йиғлар очиқиб қорни,
Йиғлар мамма излаб, бўғилиб.
Сут уёқда турсин, нон борми?
Нима кўрди шўрлик туғилиб?
Маҳди турар бесару сомон,
Ботиб кетган ич-ичга кўзи.
Чақалоққа шу пайт бир жувон
Қалтираган қўлларин чўзди.
«Беринг, оға, эмизай уни,
Менинг чақалоғим берди жон.
Она юртдан ажрадик, энди
Боламизни асрайлик омон.
Кўз ёшларнинг қарғиши тутгай,
Қон тўкканни тутгай бир кун қон.
Ер унутгай, осмон унутгай,

Хотирот унутмас ҳеч қачон.
Бу даҳшатни, бу оҳу воҳни
Мен кўрмайин ўлай, оғажон.
Беринг менга, бу чақалоқнинг
Мен онаси бўлай, оғажон!..»
Она меҳри, бунча жозибсан,
Қўш каби порлоқ ва содда.
Шукр, пешонага ёзибсан,
Тангрим, она меҳрини, зотаи.
«Ўксима, болажон. ўксима...»
Дея бошин силаркан жувон,
Бошин қўйиб унинг кўксига
Мавлуд тинчиб қолди ўша он.
Она меҳри, бу печук сасҳр,
Довулдан сўнг эсгувчи насим.
То устувор экан шу меҳр —
Ит эмизгай бўри боласин.
Она излаб оҳу боласи,
Бўзлаб дув-дув тўкар экан ёш,
Эшитганда унинг поласини,
Йўлбарслар ҳам тортади ювош.
Бу дунёда фалакнинг арши
Минг разолат, ваҳшат яратган.
Барча ёвуз кучларга қарши
Она деган шафқат яратган...
Маҳди турар эди тош қотиб,
Бул жувонга термулиб ҳазин.
Мавлуд онасини йўқотиб,
Тағин қайта топди онасини.
«Раҳмат, меңдан қайтмаса магар,
Синглим, сизга худодан қайтсин...»
«Оға, худо бўлсайди агар...»
Маҳди унга нима деб айтсин?
Бу ёвузлик фалакдан эмас,
Бу ишда йўқ худонинг дахли.
Лекин кимдир айбдор экан, бас,
Ҳар ҳолда, бу жувон ҳам ҳақли.

«Мен — Маҳдимап, бир бахтиқора,
Бу — Мавлуддир, менинг ўғлоним.
Отингиз не, хоним?»
«Нигора...»
«Раҳмат сизга, Нигорахоним».

VI

Таҳликали тонг отди оғир,
Бу тонг бунча тунд эрур, ғашдир?..
Уриб-суриб барчани бир-бир
Вагонларга тиқа бошлашди.
Юк ташувчи вагон бу вагон,
Ўўлаги, ойнаги, ўриндиқи йўқ.
Бутун бир халқ қон йиғларди, қон,
Дунёда бундан зўр йиғи йўқ.
Вагонда тик турар оломон,
Бир-бирини эзиб, бенаво.
«Сув беринг, сув!.. Нон берингиз, нон!..
Ҳаво беринг... Бир ютум ҳаво!..»
Ҳаётми шу ҳаёт, жин урсин,
Ватан шунча кетса гар тубан,
Эрк дегани у ёқда турсин,
Ҳатто ҳаво етишмас экан.
Чеки йўқ бу ваҳшийликнинг, ҳай,
Бу йўлларда не бўлса — бўлди.
Вагон ичра ҳаво етишмай
Ўлди, неча ватандош ўлди.
Қим беш эгиб турарди ғариб,
Қимдир тинмай йиғларди ўр-ўр.
Маҳди ўғлин азот кўтариб
Туйнук сари сурилди базўр.

«Бас, йиғлама, бас энди, кўзим,
Қара, ана, саҳрога қара!..»
Босиб унинг кифтига юзин
Орта юм-юм йиғлар Нигора.

* * *

Олам — кўҳна оламдир,
Бу оламнинг энг боши —
Фақат дарду аламдир,
Фарёд ила кўз ёши.
Бу оламда уммонлар
Кўз ёшлардан бўлмиш шўр.
Ишонмасанг сен агар,
Хазарга бор, ичиб кўр.
Дарёларнинг остида
Думалаган тоши кўп.
Унда тошмас, аслида
Одамзотнинг боши кўп.
Адирларда мавж уриб
Бош чайқаган лолалар —
Асли бевақт жон бериб,
Гўрсиз қолган болалар.
Саҳроларда дайдиган
На самум, на гирдибод —
Бу — оналар кўксидан
Отилган нола-фарёд.
Бу фалакнинг беадад
Ёнгувчи юлдузлари —
Оталарнинг тоабод
Очиқ қолган кўзлари.
Милён йилким, афтода,
Қон йиғлаб бораётган
Ер курраси — дунда
Етим қолган бир ватан.

Дунё азал йиғлашдан
Ҳеч нарига ўтмайди.
Унинг фарёди, зотан,
Яратганга етмайди.
Бандасига боқкани
Кўк қизғанар вақтини.
Йўқса, кўрсин-чи, қани
Мавлуд билан Маҳдини.
Ёмғир ёғар дамодам,
Чақнар фалакда ўтлар.
Ўтаверар дунёдан
Маҳди билан Мавлудлар.
Телба фалак ишининг
Сирин билган киши йўқ.
Бу дунёда кишининг
Киши билан иши йўқ.
Бу дунёда поездлар
Алам юклар елади.
Дард кетидан дард келар,
Ғам кетиб, ғам келади.
Саҳро, дала-тузларга
Кўмилган армонлар кўп.
Бу мувозий изларга
Оқиб қолган қонлар кўп.
Мавлуду Маҳди билан
Чинқирганча беомон —
Поезд елар жаҳд билан
Ўзбек тупроғи томон.

VII

Ўзбекистон, жафокаш юртим,
Рагинг бунча сўлғин, сариғдир.
Уруш-да, бу нима ҳам дердим,
Лекин мангу юзинг ёруғдир.

Жаңггоҳларнинг оҳу ноласин
Эшитганда қон-зардоб ютдинг.
Етим қолган ўрис боласин ~
Болам дединг, кўкрагинг тутдинг.
Уруш деган бу вабо, ўлат
Оч назарин тикканда сенга,
Сўрамасдан миллату элат,
Барчасини босдинг кўксингга.
Мана бугун Хазар ортидан
Ўз қардошинг дўст билиб келди.
Бу Ватанинг ситам, дардидан
Йўлда тутдай тўкилиб келди.
Қавминг келди, юрагида гам,
Кўзларида хавотир, ҳадик.
Ушбу ҳолдан Дада Қўрқут ҳам
Турмасинми ўз гўрида тик.
Ул ким ўзи, айт, яловига
«Дўстлик», «Тенглик» шиорин ёзган,
Сўнгра чиқиб одам овига,
Ўз халқининг инини бузган?
Шул халқлар-ку жамулжам экан,
Билагингда шердай кучинг бор.
Ёвуз Ватан, о ёвуз Ватан,
Туркийларда нима ўчинг бор?
Уруш десанг, ана Обрупо,
Ана япон, қилай десанг жанг.
Туркий Кавказ бўлдимми, э-воҳ,
Келиб-келиб учинчи жабҳанг?!
Қулатса — шу иллат қулатар,
Шу иллатдир шўришинг, шўринг.
Ўз халқингни қилдинг дарбадар,
Япалоққа етдимми зўринг?
Шунча тўккан қонинг етмасми,
Оқибат не кечар ўз ҳолинг?
Охир бир кун сени тутмасми
Маҳди, Мавлудларнинг уволи?..
Ҳа, дарвоқе, уларни жадал

Яйдоқ даштга бордилар ҳайдаб.
Сароб имлар олисда ял-ял,
Кулба қайда, бошпана қайда?
Белкураклар келтириб тунда,
Буюришди қатъий, бир йўла:
Ҳеч қаерга жилмайсиз шундан,
Яшайверинг қазиб ертўла.
Нам, рутубат суюкка етгач,
Бўлмасин деб «меҳмонлар» хафа,
Орадан ўн-ўн беш кун ўтгач,
Келтиришди беш-олти қапа.
Тўрт томонинг бийдай дала-дашт,
Осмон йироқ, ер қаттиқ, зотан.
Энди шунда суравергин «гашт»,
Энди сенга ушбу дашт — Ватан.
Маҳди овлоқларда бўзларди,
Фигонидан чиқар эди дуд.
Нигоранинг чўкди кўзлари,
Озиб-озиб чўп бўлди Мавлуд.
Шеър ёзиш йўқ, қўшиқ айтиш йўқ,
Деҳқончилик қилсанг бўлгани.
Шеър битмаса, айтмаса қўшиқ,
Шудир халқнинг тирик ўлгани.
Ҳол сўриш йўқ — очмисан ё тўқ,
Ишла яғир қилиб елкани.
Шеър ёзиш йўқ, қўшиқ айтиш йўқ.
Деҳқончилик қилсанг бўлгани.
Кўзлар азоб-аламга тўлган,
Дард беадад, йўқдир даволар.
Бўзлайди жаннатдан қувилган
Одам Ато, Момо Ҳаволар.
Кундуз янги экилган боғда
Маҳди ишлар босиб қора тер.
Тунлар эса қора чироқда
Азоб билан ёзаверди шеър.
Лайлак уясида қовжираб
Роса қирқ йил — қирқ ёзу қирқ қиш,

Бир кун тушиб тупроққа, ажаб,
Ажриқ тағин Урган экан ниш.
Гарчи бу ғам оғирдир жуда,
Гарчи жуда оғир бу кадар,
Бу — халқ-ку! Халқ «лайлак ини»да
Қолмас ахир қиёмат қадар.

VIII

Бийдай бир дашт. Кичик тегара,
Тегарада чекланган ҳуқуқ.
Қатъий белгиланган чегара,
Чегарадан четга чиқиш йўқ.
Марказда (шу марказ бўлса гар)
Сомонсувоқ чоққина дўкон.
Бул дўконда тамаки, шакар,
Кийим-кечак, қаттиқ-қуруқ нон.
Харид қилиб бир-икки матоҳ
Насияга — қарз-қаволага,
Маҳди чиқди дўкондан.
Ногоҳ
Кўзи тушди ёш бир болага.
Норанж каби сарғайган шўрлик,
Яшамоқдан толиб кетганди.
Сиёғига разолат, зўрлик
Ўз изини солиб кетганди.
Минг йиллик дард ёприлиб келиб
Гўё унинг кўксига кирган.
Қаролмайди мундоқ тикилиб,
Мурда нуқси рангига урган.
Маҳди юрди бола сари тик,
«Кийимининг соғ жойи йўғ-а?»
Бола титраб турар серҳадик:

«Урманг мени, оға, жо-о-он оға!..»
 Сочларини силади секин:
 — Нима қилиб турибсан, ўғлим?
 Садо чиқмас боладан лекин,
 Ер чизганча тураверди жим.
 — Нега бунда турибсан ёлғиз,
 Қара, ботиб бормоқда қуёш!
 Бола эса демасдан бир сўз
 Тураверди эгганича бош.
 — Адашдингми, болажоним, айт,
 Ё қилдингми бирон-бир гуноҳ?
 Бош кўтарди болакай шу пайт,
 Бола секин кўтарди нигоҳ.
 Бу қандайин қарашдир, ё раб,
 Дунё тўлиб кетди оҳларга.
 Бу кўзларга бўлмайти қараб,
 Чидаб бўлмас бу нигоҳларга.
 Бобосидан ажраган бола
 Одамзотга бундай боқмас, йўқ,
 Момосидан ажраган бола
 Одамзотга бундай боқмас, йўқ,
 Онасидан ажраган бола
 Одамзотга бундай боқмас, йўқ,
 Отасидан ажраган бола
 Одамзотга бундай боқмас, йўқ,
 Ватанидан ажраган бола
 Одамзотга бундай боқмас, йўқ.
 Вужуд эмас, муштдай бир нола,
 Муштдай таъна, муштдай бир кадар —
 Ҳаммасидан ажраган бола
 Одамзотга шундай тикилар.
 Маҳди лабим тишлади қаттиқ,
 Йиғлаб бўлмас бола олдида.
 — Болам, менинг ёмонлигим йўқ...
 Қара, кеч ҳам тушиб қолди-да...
 Отинг нима, айтгил, болажон,
 Айтгил, турар жойинг қайси канд?

— Маним отим Фикрат, огажон,
Дарбандликман... Қишлоғим — Дарбанд...
Кўзинг оқиб тушсин, эй Ватан,
Пиқил, фалак, эй қаттол ғаним!
Фикрат, мен ҳам сендек беватан,
Фикрат, Фикрат, ўғлимсан маним!
Маҳшар водийсининг ўт олган,
Ениб ётган ўтинларимиз.
Кенг дунёга сиғмасдан қолган,
Кенг дунёнинг етимларимиз.
Фикрат, кўзинг менга танишдир,
Хазар бўйи... Сафма-саф паром...
Қолган гаплар — мен учун тушдир,
Қолган дунё — мен учун ҳаром.
Фикрат, эгнинг бунчалар юпун,
Сен меҳрга зормисан, ўғлим.
Бор экан-ку сени кўрар кун,
Фикрат, тирик бормисан, ўғлим!
Бунча мунгли кўзларинг сенинг,
Таъна қилма, оҳ, жигарбандим.
Етим қолган Фикратим менинг,
Менинг етим қолган Дарбандим.
Ёдинг тирик экан, ўғлим, бас,
Тирик экан хотиранг, ўғлим,
Ҳеч бир зулм сени енголмас,
Улдиrolмас сени ҳеч ўлим...

IX

Йиллар ўтиб кетди орадан,
Мазлумларнинг тинди ёшлари.
Қонлар оқмай қўйди ярадан,
Жароҳатлар бита бошлади.
Қаттол дунё, мустабид дунё

Адолатга бурди секин юз.
Юракларда ваҳм бор аммо,
Нигоҳларда ҳадик бор ҳануз.
Гарчи ҳали қалбларда муздай
Тўниб ётар шубҳа ва хатар,
Лекин баъзан учган юлдуздай
Чехраларда шодлик ярқ этар.
Одам Ато, Момо Ҳавонинг
Касби — деҳқончилик қўл келди.
Бир пайтлар дашт бўлган маъвонинг
Саҳни ажиб гўзал боғ бўлди.
Фикрат, Мавлуд оға-инидек
Басма-басга чўзаверди бўй.
Кўзларида йўқ энди ҳадик,
Лабларида сабза урди мўй.
Энди қўшни қишлоқлар билан
Юриш-туриш, бориш-келиш бор,
Дўстлар билан, ўртоқлар билан
Битказишлар — неки юмуш бор.
Ўзбек халқин бағри кенг экан,
Апоқ-чапоқ бўлиб кетдилар.
Бир-бирини дер «оғам», «укам»,
Эту тирноқ бўлиб кетдилар.
Гурунгларида, тўй-маъракада
Кимдир қўққис берганда савол,
Маҳди кўнглин қопларди кадар,
Маҳди суриб кетарди ҳаёл.
— Бир кечада бутун бир халқни
Осон эмас кўчирмоқ, ахир.
Маҳди оға, ушбу гап ҳақми?..
Оғир эди бу савол, оғир.
Нима десин Маҳди бечора,
Ишонарми бу давра бугун?
Кўзин туман қоплар қоп-қора,
Сўзлай деса, тиллари тугун.
Ердан уза олмас нигоҳин,
Нима десин ахир у, нима?!

Чалинарни қулоққа гоҳи
«Хоин», «Сотқин» деган калима.
Термуларди даврага тамкин,
Пинҳон бир дард ўртарди танни.
Ватан мутеъ бўлмоғи мумкин,
Бироқ халқ ҳеч сотмас Ватанни.
Ҳар бир юртнинг ўгриси бордир,
Ҳар бир халқнинг ўз ойини бор.
Ҳар бир қўйнинг бўриси бордир,
Ҳар ватаннинг ўз хоини бор.
Гарчи улар ватаннинг шўри,
Халқ номига қора доғдир, бас,
Лекин зинҳор беш-ўнта «бўри»
Халқнинг асл тимсоли бўлмас.
Халқ бўйнига хоин деган от,
Тавқи лаънат осмоқлик учун —
Бўлмоқ керак камида жаллод,
Бўлмоқ керак мустабид, малъун.
— Бир кечада бутун бир халқни
Осон эмас кўчирмоқ, ахир.
Маҳди оға, ушбу гап ҳақми?..
Огир эди бу савол, огир.
Кетса-да у кўксини ўйиб,
Ўртаса-да кўнгли дард билан,
Даврага бир жилмайиб қўйиб,
Гап бошларди «даромад» билан:
— Дунёда кўп жонзот, ҳашарот,
Ҳар бирин миждози ғалати.
Ўзича қизиқдир ҳар битта жонзот,
Ўзгача ҳар бирин одати.
Кўп эрур заҳарли чаёну илон,
Аммо заҳарлилар ичра сара қурт —
Иши битгач, иштаҳа билан
Эркагини ермиш қорақурт.
Биз бир фақир, нотавон банда,
Билмам, ҳақми ёки ноҳақмиз.
Муҳораба тугаб қолганда,

Қурбонликка сўйилган халқмиз.
Тагин сизга нима ҳам дейин,
Ҳаммасига гувоҳдир эгам.
Хуллас, иши битгандан кейин
Бизни ўшал қорақурт еган...

Х

Шамол эди гоҳ Шарқ, гоҳ Фарбдан,
Довуллар ўтдилар гувиллаб.
Қолаверди ҳар битта қалбда
Ватан ўпқон каби ҳувиллаб.
Баҳор келди. Барг ёзди дарахт,
Хазонларин йиғиб олди куз.
Юрак санчар, вужудлар карахт
Ватан деган оғриқдан ҳануз.
Юлдузлардан тўкилди шабнам,
Қуёш минг бор чиқдию ботди.
Юракларда Ватан деган ғам
Тош сингари залвориб ётди.
Фалак тўлди чақин-ўтларга,
Ёмғир ёғди, ёғаверди қор.
Ҳатто қушлар олис юртларга
Минг бор кетиб, қайтдилар минг бор.
То одамнинг Эрк деган орзу,
Ватан деган муроиди йўқдир —
Озод-озод учолмагай у,
Учай деса — қаноти йўқдир...
Маҳди бир кун солди маслаҳат:
— Тиклаш лозим ўз шаънимизни.
Масков сари битайлик бир хат,
Сўрайлик ўз Ватаннимизни.

— Йўқ, бермайди!— қўл силтди кимдир,
— Қайдам?—деди кимдир, боши хам.
— Қайтиш керак Ватанга, ахир,
Бошимизга тош ёққанда ҳам.
Кимдир деди:— Соз тирикчилик,
Тагин нима керак бу низо?
Лекин «Ватан!» деди кўпчилик,
Хат битдилар, чекдилар имзо.
Йилтиллерди умид деган шам,
Сайладилар беш-олти вакил.
Улар билан бизнинг Маҳди ҳам
Тонгда Масков сари олди йўл.
Данғиллама қабулхонада
Бир қур нигоҳ ташлагач хатга,
Фалон кун келасиз дея,
Тиркаб қўйишдилар навбатга.
Бундай ҳаприқмаган ҳеч юрак,
Бундай орзиқмаган асло дил.
Яна жиндай сабр этмоқ керак,
Соатлар — кун, кунлар эса — йил.
Мана, айтган кун келди етиб,
Улкан сарой. Пашша урмас пар.
Турар экан уларни кутиб
Тўрда жиддий «ленинчи раҳбар».
— Мен танишдим хатингиз билан,
Хўш, айтинг-чи, нега дафъатан,
Шунча йиллар ўтиб орадан
Сизга лозим бўп қолди Ватан?
— Йўқ, дафъатан эмас, Ватандан
Қилишганда бизни бадарға —
Биз муттасил сўрадик Ватан,
Жонимизни қўйиб хатарга.
— Сизнинг ушбу талабдан, зотан,
Анқир миллатчиликнинг иси.
Шаклланди бизда бир Ватан,
Яхлит бир халқ — совет кишини
Тўғри, ҳали бузғунчилар бор,

Учраб турар ҳар хил таъвия.
Етишмайди уларда зинҳор
Ҳушёрлик. Спёсий савия!
— Маъзур тутнинг, лекин мисли гул —
Сўлаётир бутун бошли халқ.
Унут бўлаётир секин тил,
Улаётир бутун бошли халқ.
Ҳар битта халқ ўз Ватанида
То яшамас экан жам бўлиб,
Ватан ишқи ёнмас қонида.
Бораверар ўша халқ ўлиб.
— Тарих ахир бўлмас бехато,
Бу фикримга мозийдир шоҳид.
Давр шуни қилган тақозо,
Талаб қилган шуни шаронт...
— Даврга биз келтирмаймиз шак,
Хато бўлса, бўлгандир, балким.
Лекин уни биз тузатмасак,
Айтинг, ахир, ким тузатар, ким?..
— Агар сизни қайтарсак, УНДАН
Қувмоқ керак кимнидир, ахир.
Холис туриб олаверинг тан,
Адолатдан бўлмас бу тадбир.
Адолатдан эмас бу бешак,
Ег қуйгандай худди пиликка —
Агар сизни кўчирар бўлсак.
Йўл қўямиз миллатчиликка.
Зарба бериб шу зўр иллатга
Бизнинг улуг доҳиймиз — мумтоз —
Айтиб кетган — ҳеч бир миллатга
Бермангиз деб ҳеч бир имтиёз.
— Бир миллатни кўчириб лак-лак,
Бошқа миллат кирса уйига.
Бу қандайин адолат демак,
Бу имтиёз кимга ва нега?..
— Суҳбатимиз кетмагай нафсиз,
Гарчи менга қўшилмадингиз.

Ёки атай...

Афсус, минг афсус,
Сиз фикримни тушинмадингиз...
Шу зайлда тугади суҳбат,
Бу ҳақдирми ёки ҳақдир у?
Стол узра қолаверди хат,
Қолавердӣ халқнинг тақдири.
Қимнинг тирриқ бўлганди таъби,
Қимдир артар эди кўз ёшин.
Эшикда кутарди... Мелиса сафи
Ва усти берк чамбарак мошин.
Бирдан синди барчанинг шаҳди,
Бу не зўрлик, бу не разолат?
Шивирлади оҳиста Маҳди:
«Излаб келган эдик адолат...»

XI

Адолатни ахтариб кетган
Вакилларинг келмади қайтиб.
Тирикми ё оламдан ўтган —
Ҳеч бир кимса беролмас айтиб.
Ватан, қандай барқу шарорсан,
Ватан, қандай соҳир кучсан сен?
Ҳимояга бунчалар зорсан,
Қурбонликка бунча ўчсан сен?
Ғанимларнинг ҳасадларидан
Ҳеч қачон ҳал бўлмас даъвосан.
Шаҳидларнинг жасадларидан
Бунёд бўлган буюк маъвосан.
Бошгинангга тушар минг бало,
Барин енгиб ўтиб борасан,
Минг хил бало-қазолар аро
Келажакка етиб борасан.

Ватан тинчми?— тупроқ остида
Аждодларнинг ётади тинглаб.
Ҳур Ватан деб тупроқ устида
Жангга кирур авлодлар минглаб.
Маҳдиларнинг қаерда қолди,
Қайда қолди битилган хатлар?
Бугун тавоф учун йўл олди
Ватан сари Мавлуд, Фикратлар.
Қатга-кичик келди йиғилиб,
Уқдиришди йўлларни такрор.
Ким даврада қолди йиқилиб,
Кимдир ўкраб йиғлади ошкор.
Кимнинг кўзларида ҳавас, суқ,
«Нойил бўлмоқдасиз зўр бахтга,—
Ва чиқариб берди бир қийиқ,—
Боғлаб қайтинг бирор дарахтга».
Тунда қўли тегмасдан қўлга
Нигор ёпди нонлар, патирлар.
Эрта тонгда тушдилар йўлга
Икки оға-ини ботирлар.
Кавказ! Мардлар ва собитларга
Ватан бўлган, қуёш бўлган юрт.
Минг йилларким, мустабидларга
Хаёл бўлган, талош бўлган юрт.
Кавказ! Адо бўлмас санасанг
Сени босган, сени осганлар.
Тупроғингда Доро қилган жанг,
Сени топтаб ўтган Искандар.
Муслимларнинг бирлиги учун
Тортмиш менинг бобом ҳам ялов.
Ҳар жаҳонгир сенда ўз кучин
Синаб кўрган мудом беаёв.
Кавказ! Тағин нима дей, нима,
Сен дунёнинг шавкат-шаънисан.
Сенда қолмиш Нуҳ минган кема,
Сен — «Хамса»нинг илк ватанисан.
Сургун бўлиб юрган шоирлар

Оғушингдан илҳомлар олган.
Сени кимки бир кўрса агар →
Умр бўйи боғланиб қолган.
Майли, мозий — кечаги кундир,
Бошингдан кўп шамоллар елди.
Кавказ, бугун пешвоз чиқ энди,
Сенинг икки ўғлонинг келди...

Тоғлар ошиб, ўрмон кечдилар,
Тентидилар водийда узоқ.
Сой дуч келса, этик ечдилар,
Дайдидилар қишлоқма-қишлоқ.

— Қайси маскан борар жойингиз,
Манзилингиз қайси шаҳар, канд?
— Дарбанд томон бормоқдамиз биз,
Дарбандликмиз... Қандимиз — Дарбанд....
Худди эртақдаги сингари
Бўлгач роса уч кун овора,
Бир қишлоқда чоллардан бири
Мағриб томон қилди ишора:
— Ушбу тоғдан ўтсангиз ошиб,
Йўли анча оғирдир гарчанд,
Бир канд турар тоққа туташиб,
Ушал балким сиз сўрган Дарбанд...

Тағин инди кўзларга шўъла,
Тиззаларга мадор кирди боз.
Тоққа боқди, гўё бир йўла
Иккиси ҳам қилгудек парвоз.

— Раҳмат, ота, қолинг соғ-омон,—
Дея улар туриб кетишди.
Савлат тўкиб турган тоғ томон
Шитоб билан юриб кетишди.

Адирларда шовулар шамол,
 Чўққиларда ялтирар қорлар.
 Арчаю сарв, болуд, мажнунтол,
 Осмонга бўй чўзган чинорлар.
 Маҳобатли тош уйлар — оппоқ,
 Эртактаги қасрга монанд.
 Мавлуд, қара, Фикрат дўстим, боқ,
 Сиз излаган маскан шу — Дарбанд.
 Зирваларда қўр тўкиб турар
 Бул диёрнинг шони, шукуҳи.
 Унгурларда тентирав юрар
 Аждодларнинг саргардон руҳи.
 Пастда ётар дарз кетиб тошлар.
 Кўпчиб ётар хўрланган тупроқ.
 Булоқ милт-милт тўкади ёшлар,
 Мавлуд, қара, Фикрат дўстим, боқ.
 Бу дунёнинг ёзмиши — алам,
 Бу дунёнинг кўзлари басир.
 Дарбанд ҳамон тутуди мотам,
 Дарбанд ҳамон қайгуга асир.
 Осмонининг бургутлари йўқ,
 Бургутлари, оҳ, бадар кетган.
 Бу қишлоқнинг йигитлари йўқ,
 Йигитлари дарбадар кетган.
 Кўзларида армон, ҳаяжон,
 Ерни қучиб йиғлайди Фикрат:
 «Она!.. Қайтиб келдим, онажон!..
 Дарбандликман... Қишлогим — Дарбанд!..»
 Қаерларда қолгандинг, ўғлим,
 Ўғлим. сенинг сабрингга балли...
 Мавлуд унинг бошин силаб жим,
 Оталардай берар тасалли.
 Тушиб борди улар қишлоққа,

Илк ҳовлида ҳайрон қотдилар.
Бир оз боқиб уёқ-буёққа,
Дарвозани тақиллатдилар.
Чиқиб келди семиз бир кампир,
«Нима керак?»— деди дўқ қилиб.
Тикилгандек душманга ёвқур,
Тураверди кўзин лўқ қилиб.
— Маъзур тутинг бизни, бувижон,—
Дея Фикрат илгари юрди,—
Зиёратга келдик. Бу макон
Бизнинг ота-боболар юрти.
Хуш келибсиз, дер ҳозир буви,
Уйга бошлаб киради ҳозир.
Хафа бўлманг, таскин берар у,
Бу дунёда ҳамма мусофир.
Келдингизми, дейди, соғ-омон,
Тушган жойларингиз узоқми?
Дастурхонга қаранг, болажон,
Ота-она, эл-уруғ соғми?..
Лекин бундай қилмади у, йўқ,
Ўғлонларга тикилди ёмон.
Ахир, меҳмон отангдан улуг,
Ҳа, айтмоқчи, ким ўзи меҳмон?
Икки ўғлон ота юртида
Турар эди дамини ютиб.
Кампир бир оз қараб турди-да,
Дарвозани ёпди қарс этиб.
Дарвозанинг солди занжирин,
Ичкардан қичқирди бардам:
«Хошларни танитайман мен,
Истайман танимоқни ҳам!..»
Юлдузларинг тўкилсин, осмон,
Кўзинг оқиб тушсин, эй Ватан!
Ўз юртида иккита ўғлон
Кезиб юрар сарсон, беватан.
Дайдир экан беватанлар то
Ўз элида сарсон, қувғинди.

Тупроқларинг тош бўлсин, дунё,
Дунё, олов боссин сувингни.
Эккан экинингни сел олсин,
Сўлиб битсин боғларинг, дунё.
Дарёларинг қовжираб қолсин,
Қулаб тушсин тоғларинг, дунё!
Икки ўғлон қайси эшкка
Борар бўлса маъюс, юкиниб,
Чиқаверди битта без тикка,
Чиқаверди ғингшиб, сўкиниб.
Чеккадаги анҳорни кечиб,
Тош устига ўлтирганча жим,
Оға-ини бир-бирин қучиб
Йиғладилар аламдан юм-юм.
Кўп бу юртга келиб-кетганлар,
Ҳар гал йиғлаб, сўкиб кетдилар.
Бу юртларга елиб келганлар —
Бу юртдан бош эгиб кетдилар.

XIII

Икки ўғлон бош эгиб, маҳзун
Қайтиб келди — юраги вайрон.
Қайтдилару ноумид, беун,
Бир нарсага қолдилар ҳайрон.
Йўқ аввалги ўлик сукунат,
Одамларнинг ўзгача шаҳди.
Ҳар бир тилда «Ватан!», «Адолат!»
Ҳибсдан чиқиб келибди Маҳди.
Масковда бир мўътабар ҳайъат
Бошлаганмиш жуда муҳим иш.
Ҳатто мазлум миллату элат
Вакилларин чақирган эмиш.
Кўзларда ёш, лабларда кулгу,

Халқ бир-бирин ўпар қучоқлаб.
Эл кўчада кезади гулгун
Қилиб эмну адолат талаб.
Мавлуд билан Фикрат бошига
Ёпирилиб келди оломон.
«Ўғлонларим, хафасиз нега,
Бориб-келдингизми соғ-омон?
Дарбанд жойидами, нетибди,
Омонмикан боғлар ҳар тугул?»
«Дарбандга ўт тушиб кетибди,
Дарбанд ёниб кул бўлибди, кул...»
Қай бировни босди зўр даҳшат,
«Ёлғон! Ёлғон» қичқирар кимдир.
Сўзлаб берди Мавлуд ва Фикрат
Бошдан ўтганларни бирма-бир.
Дунёдан ҳақ изламоқ беҳуд,
Бу дунёда йўқ экан маъни.
Сўзлаб берди Фикрат ва Мавлуд.
«Хоин», «Сотқин» деган таънани.
— Болаларим!— сўз бошлар бир чол,—
Кўрдик минг хил ситам ва жабр.
Кўрдик минг хил маломат, малол,
Энди сабр лозимдир, сабр.
Оқил бўлинг ушбу дақиқа,
То кезаркан мунаввар қуёш,
Забун қолиб кетмас ҳақиқат,
Сўзсиз бир кун у кўтарар бош...
Ҳамма бирдан бош эгди қуйи,
Ёш қуйилар, ўртанар бағир.
Бунча оғир ҳақиқат йўли,
Ватан йўли бунчалар оғир.
Сендан сўрар жафокаш жонлар,
Золим дунё, мустабид очун —
Тўкилдими озмунча қонлар
Ватан учун, ҳақиқат учун?!
Одамзотга, эй қаттол замои,
Керак эмас кўп нарса, зотан.

Керак фақат Эрк деган имкон,
Ватан керак, озод бир Ватан!
Улкаларга тушаётир нур,
Энди ортга дўнмагай башар.
Халқлар истар ҳур бўлмоқни, ҳур,
Зўрликларга кўнмагай башар.
Тикланажак инсоний қадр,
Кўздан ўчар ғафлатнинг хоби.
Чок-чокидан сўкилмоқдадир
Елгон дунёларнинг ниқоби.

Кўчаларда буюк издиҳом
Оқиб борар ҳақиқат томон.
Улар томон шошаман мен ҳам,
Мен — Сабриё, мен — Мавлуд, Осмон.
Сезмоқдаман ҳақиқат кучин,
Мен башарнинг шаҳду жаҳдиман.
Оддийгина адолат учун
Беш йил ётиб келган Маҳдиман.

Зўрликлардан дийдам тош қотган,
Айтинг, токай хўрланаман мен?
Буюк Хазар тубида ётган
Балиқ-пари — Нурланаман мен.
Бугун дунё томида туриб
Ҳайқираман, эшит, жигарбанд.

— Огим Фикрат! — дейман ҳайқириб, —
Дарбандликман! Қишлоғим — Дарбанд!

Соғинч ёқар ёш жонларимни,
Ватан, сенга қайтишим яқин.
Қирқ беш йиллик армонларимни
Йиғлаб-йиғлаб айтишим яқин...

МУНДАРИЖА

«Сендан сукут раво...»	3
«Карвон... карвон.., булут карвони...»	3
Иқроф	5
«Мовий дунёлардан бир насим келур...»	7
«Тарих — оғир карвон...»	7
«Ватан ҳасрати не ҳасрат...»	8
«Нетай, дунёга келдим мен...»	9
Рауф Парфи ғазалига мухаммас	9
Талабалар шаҳарчаси	11
Олма	19
Иљоҳий сабоқ	19
Даҳриёна	20
Одам Ато	21
Ёлгон дунё	22
Севги	23
«Дардимни мен қандоқ айтишин, гулим...»	23
Абдулла Қодирий	24
«Дунёда ҳақиқат бўлса бир қадар...»	25
«Менинг йўлим чувалиб кетди...»	25
Савту сало	26
«Бу қандай дев, ухлаб ётар...»	27
Гўрўғлининг илк жанги	28
Кечикди	28
«Абадийман мен бу заминда...»	29
Темирчи	30
Лазизжон марсияси	31
«Муҳаббатнинг азобин кўрдим...»	33
«Шоҳлар сенга бермас эркинлик...»	34
«Дунёни сен рост деб айтдинг...»	35
«Ғафлатда қолдим мен, кўклам боғига...»	36

«Мирза туриш...»	36
«Бу диёрнинг қуёши қаттол...»	37
«Мўйинқум бағрида ухлайди насим...»	37
«Кулаб тушди заминга осмон...»	38
Тошлар	39
Вазисиз тошлар	39
Сув ости тошлари	40
Кутаётган тош	40
Соҳилдаги тош	41
«Эртага қолдирманг, гуноҳ бўлади...»	43
Узатилган қиз қўшиғи	43
Баҳорда ёзилган шеър	44
Тун оғди	45
«Сен турган қирғоққа ёйилди баҳор...»	46
«Сунбула сувидай кечмоқда умр...»	46
Шифохонада	47
«Умрида рўшнолик кўрмаган одам...»	48
Тушов узган от	48
Тоғ	49
«Ҳамал боғларида бўтана сойлар...»	50
Ибтидодан қолган қўшиқ	51
Рухидан ажраган одам	52
«Беҳуда ваҳмда ўрнатма, бағир...»	53
Утаётган кун	53
«Бу фаслдан қочмагин зинҳор...»	54
«Беҳудага қоврилманг ўтда...»	55
Қўрқув	56
«Давру давронга қасам...»	56
«Мен кетаман, изимдан...»	57
«Тоғ — ёлғон...»	58
Қулоқ ҳақида баллада	58
Чўлпоннинг вило қўшиғи	60
Ҳақ йўли ёки комил инсон	62
Дунёни англаш	63
Утмишидан ажраган одам	64
Ҳаётга муҳаббат	66
Дарахт	67
Англаш	68
Бир хоиннинг айтганлари	69
Палангдара	70
Таяммум	71
Худбин	72
Илон йили. Фарғона	73
Улуғбекнинг туши	74

Кенжа ботир	75
Шоҳ ва фуқаро	76
Сурат	77
«Чақмоғин чақнатиб, ёғмасдан ўтган...»	78
«Салтанат тоқига чиқибон хуршид...»	79
«Сени алдар бу қора тун...»	79
«Энди ортиқ ғамдан сўйлама...»	80
«Мен бу йўлга кирдимми, бас...»	81
«Ненидир йўқотиб, ненидир топиб...»	81
«Бошингизга тушган савдодан...»	82
«Фалак, бу дўст, бу ёв демассан...»	83
«Бу ватанни мен узоқ севдим...»	83
Илон боласи (<i>Р. Равшандан</i>)	84
Хазардан муждалар	86
Қувғин (<i>достон</i>)	92

Литературно-художественное издание

УСМАН КУЧКАР

ТЯЖЕЛЫЙ КАРАВАН

С т и х и

Художник М. Собиров

Ташкент, издательства литературы и искусства им. Г. Гуляма

На узбекском языке

Адабий-бадний нашр

УСМОН ҚУЧҚОР

ОҒИР ҚАРВОН

Ш е ь р л а р

Муҳаррир М. Ҳайдаров

Расмлар муҳаррири А. Мамажонов

Техн. муҳаррир Н. Сейдуалиева

Мусаҳҳиҳ М, Абдусаломова

ИБ № 4433

Босмахонага берилди 11.01.90. Босишга рухсат этилди 28.12.90.
Формати 70X90/32. Босмахона қозони № 2. Адабий гарнитура.
Юқори босма. Шартли босма л. 4,68. Шартли кр. -оттиск 4,98.
Нашр л. 5,2. Тиражи 10000. Заказ № 1362. Баҳоси 1с.50т. Шарт
нома 242—89.

Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти. 700129а
Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон ССЖ Матбуот давлат комитетининг Тошкент матба.
комитетида теришиб, «Фан» нашриёти босмахонасида босилди.
Тошкент—170. М. Горький кўчаси, 79

Қўчқор, Усмон.

Оғир карвон: Шеърлар.— Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1991.— 128 б.

Тарих — оғир карвон.

Тинмай йўл босар,

Янградиб туну кун қўнғироқларин.

Шоир бу оғир карвоннинг солномачиси эмас. У замонлар қиёсидан ҳақиқат излайди, инсонни эзгу ва мукамал қилувчи руҳни ахтаради. Зотан, моддий оламни боқий этгувчи қудрат ана шу руҳдир. Усмон ўз шеърларида инсон руҳининг ранг-баранг манзараларини, турфа ҳолатларини ўзига хос бадний тасвирлайди.

Тўпламдан жой олган «Қувғин» достонида эса шахсга сифиниш йилларида қувғинга учраган халқларнинг аччиқ қисмати, уларнинг Ватан ва адолат учун чеккан азиятлари тасвирланади.

Кучкар, Усман. Тяжёлый караван: Стихи.

Уз2